اکلاپے دا مسافر

عارف عبدالمتین

اکلاپے دا مسافر

[ابھل]

عارفِ عبدالمتین

ٹیکنیکل پبلشرز، لاہور

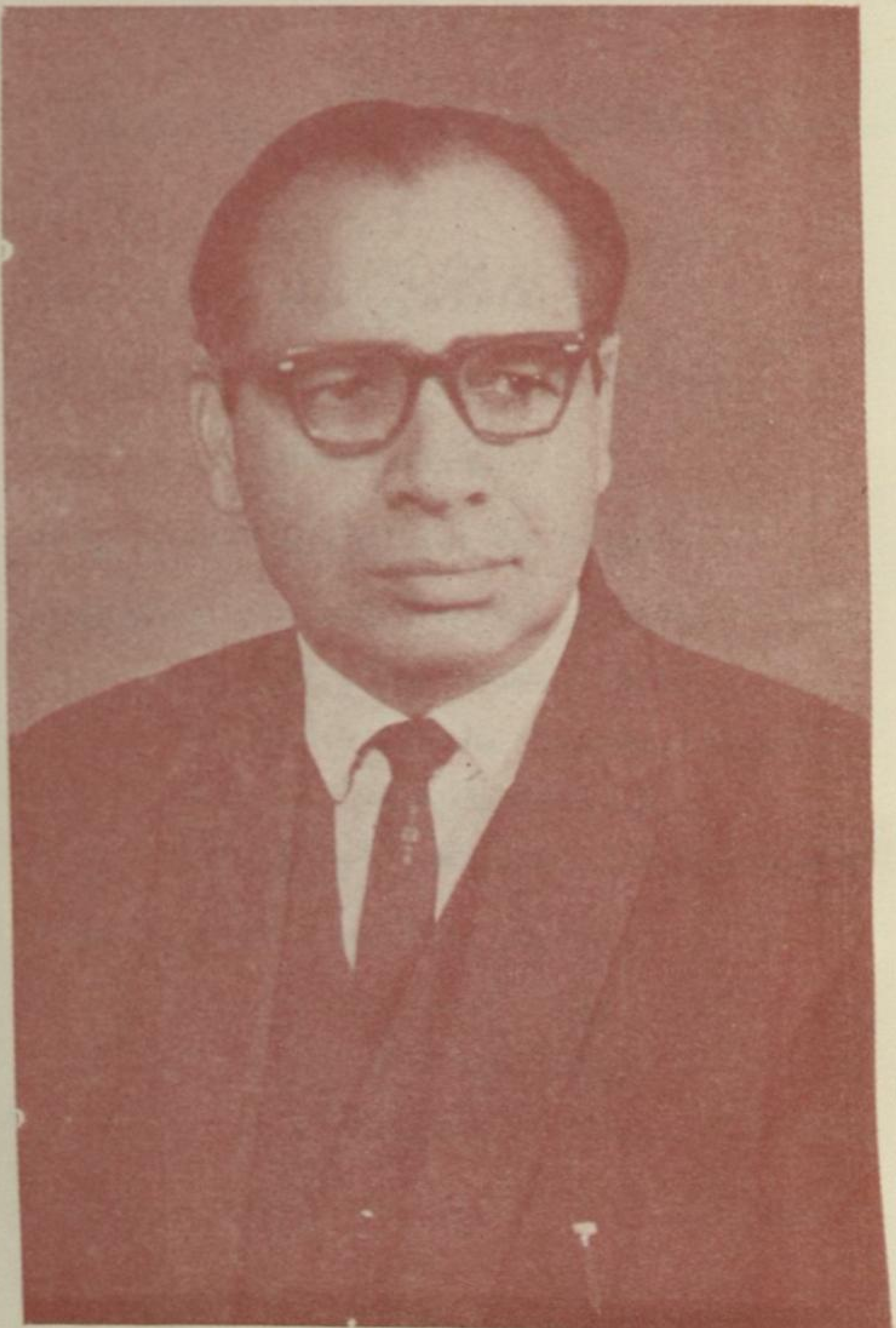
ضابطہ

چھاپ	پہلی
گنتی	اِک ہزار اِک سو
حقوق	لکھاری کول سانبھے ہوئے
شائع کرن والے	نجیب حسن
چھاپن والے	مسعود علی
چھاپہ خانہ	پنجاب آرٹ پریس لاہور
تصویراں بنان والے	اے کریم
کتابت کرن والے	محمد ریاض خاں ایم اے
ترتیب دین والے	خالد ٹبالوی
چھپن دا ورھا	۱۹۷۲ء
مُل	سادہ ایڈیشن -/۵ مصوّر ایڈیشن -/[illegible]

ٹیکنیکل پبلشرز، اُردو بازار، لاہور

اکلاپے
دا
مسافر

عارف
عبدالمتین

مصنف

مصنف دی زندگی دے حالات دا خاکہ

نام: عارف عبد المتین

پیدائش دی تاریخ: پہلی مارچ ۱۹۲۳ء

پیدائش دا مقام: کوچہ وکیلاں ، امرتسر (بھارت)

تعلیم: ایم - اے (پنجاب یونیورسٹی)

پیشہ: درس و تدریس (ایم اے او کالج ، لاہور)

شعری تصنیفاں: دیدہ و دل (اُردو نظماں تے غزلاں دا مجموعہ)
موج در موج (اُردو فردیات دا مجموعہ)
آتشِ سیال (اُردو قطعیاں تے رباعیاں دا مجموعہ)
صلیبِ غم (اُردو غزلاں دا مجموعہ)
اکلاپے دا مسافر (پنجابی نظماں تے غزلاں دا مجموعہ)

ادارتی رشتے: سابقہ: مدیر ''ادب لطیف'' لاہور
مدیر ''سویرا'' لاہور
مدیر ''جاوید'' لاہور
مدیر ''ماحول'' (لاہور تے راولپنڈی)

موجودہ: مدیر ''اوراق'' (لاہور تے سرگودھا)

صلاح الدّین ندیمؒ

دے

ناں

سرناویں

اکلاپے دے مسافر دی کھوج

نظماں

غزلاں

اکلاپے دے مسافر دی کھوج

نظماں غزلاں دے ایس پورے بجے مجموعے نوں پڑھیاں عارف عبدالمتین دی اردو شاعری اُبنجے چیتے آ گئی جویں کسے دے اِک بال دا موہنڈ مہاندرا تکیا ہووے تے اوس دا دوجا بال سہان لئی دا اے۔ کیوں جے بڑی حد تک اوہو انک نقشہ اے — اوہو زندگی دشمن طاقتاں دے خلاف ہال پاہر یا تے لڑائی۔ اوہو ذاتی تے جماتی دکھاں دِیاں گلاں۔ اوہو بیوی بچیاں دی چِنتا۔ اگرچہ ایس دا ایہہ مطلب وی نہیں جے اپنی اردو شاعری وِچ عارف جیہڑے پنڈے پیا تے جیہڑے راہواں وچدوں لنگھیا پنجابی شاعری بڑی اوس بنیتے دِیاں کھٹیاں مٹھیاں ڈکاراں نیں۔ اس وِچ سانوں نویاں منزلاں تے بھلیئے نویں پنڈیاں دے دکھاں دی گل وی اے۔ کیوں جے عارف کھلوتا نہیں۔ ٹُردا رہیا اے۔ ایناں ٹریا اے تے اِنج ٹُریا اے۔ جے ہُن محسوس کردا اے اوہ اکلّا رہ گیا اے۔

ایہہ احساس اس وِچ کوئی شک نہیں جے اچانک نہیں جھٹ پٹ تے سانوں اردو دے اوس دے سب توں پہلے مجموعے "دیدہ و دِل" وِچ وی اوس آپ اُگنی پوہلی دی طراں مِلدا اے جنوں جٹ کدے آپ نہیں گڈدا تے گوڈی راہیں مکان دی کردا اے پر جیہڑی آون والی ہر فصل نال اُگ کے اوس نوں نواں چیلنج دے جاندی اے تے جد کسے پاروں گوڈی نہ کیتی جا سکے یاں گڈی ہوئی پیلی نوں پانی نہ مِل سکے ایہہ سِر کڈھ آؤندی اے۔

اوس مجموعے وِچ بھانویں اِک دو داری ایس احساس دا اظہار کیتا گیا اے جے میں اک اجیہا رُکھ آں جس دی کوئی ڈالی، جس دا کوئی پتر نہیں پر اوس توں اٹھاں ورھیاں بعد ای اپنے اِک مجموعے داناں "صلیبِ غم" تے اوس توں بعد دے ستاں ورھیاں دے پندھ دے تھکیوٹیں تے عمر ڈھلن نال جد گوڈی اَوکھی ہو گئی اے تے سماں پوہلی دا ساتھ دے رہیا اے اکلاپے دا ایہہ خیال صرف اِک نظم دا ای سرناواں نہیں بنیا پوری کتاب دا ناں بن گیا اے ــــ پوہلی پیلی نالوں آتاں ہوئی کھلوتی اے۔ کیوں جے ہُن شعراں وِچ ایہہ احساس تھاں تھاں پنگریا ہویا مِلدا اے جے ــــ "میں جنگل وِچ کلم کلّا "میرے چار چوفیرے ڈبری مِتھ کلم کلا وَچکار" مَیں ٹُردا آں کلم کلا جندڑی دے سُنجے رستے تے۔"

ایس دُنیا وِچ جس نوں بعض سیانیاں دے کہن مطابق اَج سب توں وڈّا خطرہ آبادی دا وَدھن دا اے، تے جد میل جول دے وسیلے عام ہو رہے نیں، کسے انسان دے اندر ایہہ احساس پیدا ہونا جے اوہ کلم کلا اے نِکی جیہی گل نہیں۔ ہر اوس انسان دا ایہہ احساس ہوردی دِل نوں ٹُنّن پُرڑ دا اے جس نے اپنا مشن ایہہ دَسیا ہووے ؎

جو زندگی سے فرار ڈھونڈھیں جو موت کی وادیوں میں بھٹکیں
مَیں آج بھی اُن سے مختلف ہوں میں کل بھی ان سے جدا رہا ہوں

ایسے واسطے اَج جد عارف عبدالمتین دے مونہوں اسی ایہہ اُبھاسرنیاں سُنّنے آں جے اوہ کلم کلّا اے (بھانویں ایس رنگ وِچ جے اوہدے چار چوفیرے ڈِری نئیں جیہڑے اوس نوں فرات تائیں نہیں اَپڑن دیندے تے بھانویں ایس رنگ وِچ جے اوہ محسوس کردا اے اوہدے چار چوفیرے انسان نہیں رُکھاں دا جنگل اے جیہڑے نہ سُن سکدے نیں نہ کُو سکدے نیں نہ ورودھی طاقتاں کولوں اوس نوں بچا سکدے نیں) دِل اوس دُستی دے دردیاں ہار ڈُب ڈُب جاندا اے جس نوں دشمناں گھیر لیا ہووے تے اوس دے راکھے جو ہر دی رسم نباہندے ایہہ کہندے تسلیاں دیندے ٹکدے جا رہے ہون ؎

ہولی ہولی
میری جندڑی دی بتی دا

مُکدا جاندا اے تیل
دِھیرے دِھیرے
ایس ہنیرے دے ریلے وِچ
کرناں دے سِدّھے تیر چلاندی
اک پل واسطے
رُک جاوے گی کھیڈ

کیوں جے ایہہ لارا کوئی پکّا سہارا نہیں بن سکدا جے ـــــ
ایہہ رَن پینڈا رہوے گا اِنجے۔ نوُر دے ترٹّے ٹھیکر
خاص طور تے اوس ویلے جد صدیاں توں پیا ہویا ایہہ رَن کسے بنّے لگدا نہ دِسدا ہووے ـ

ٹُردیاں ٹُردیاں عمر وہائی پر ایہہ داج نہ آئی اے
اپنے آپ نوں ڈک لے سجنا سُکھ دا ڈیرا آیا اے

ایہو اسبب اے جے عادف نوں ای ایس احساس مکلے لغی جا رہے ویکھدے ہاں جے "کلم کلاٹے کردا ہاں میں جندڑی دا سُنجاراہ"۔ تے نوُر دے ترٹّے ٹھیکر رَن دے پینڈے رہن دیاں تسلّیاں پوری طراں بُجھدے دِل دا تیل نہیں بن سکدیاں۔ عادف دی کہیتی ہوئی ایہہ گل بڑی اوس دی ہڈ ورتی نہیں۔ کیوں جے علم تے آؤن جان دے ویلیاں دے عام ہون نے خلاواں وِچ پیاں دُور دراڈیاں مُتیاں نوں ہتھ لا آؤن والے انسان دے متّھے تے اپنے ہِت دے مسائل حل کرن وِچ ناکام رہن دی کالکھ لا کے جیہڑی مایوسی نوں دِلاں وِچ گڈ دِتا اے اوس توں اکلاپے دے احساس دا ایہہ سِٹّا ای نِکل سکدا سی ۔ تے اشتراکی ملکاں نوں چھڈ کے باقی ملکاں وِچ ایس صدی دے اندر کتاباں دِیاں کتاباں نوں ایس احساس دی جاغ لگی ہوئی اے ۔ پنجابی شاعری وِچ بشیر منذر دا "کلاوکھ" تے رؤف شیخ دا "بلدا شہر" ای ایس تلخی دی گواہی نہیں دیندے اُردو وِچ "لا = انسان"۔ "بن باس"۔ "خالی مکان" تے انگریزی وِچ "Stranger" تے "Well of Loneliness" ورگیاں کتاباں اپنے ناؤاں سمیت اوہناں زیادتیاں دے خلاف فریادیاں وِچوں نیں جنہاں دی بدولت تنہائی دا زہر ہر "زندہ دیوار" نوں

چھڈدا جا رہیا اے۔

ایس وِچ وِی کوئی شک نہیں جے ایس احساس دِیاں جڑاں اِنسانی دماغ وِچ بہت ڈونگھیاں نہیں۔ جد پندرھویں صدی دے اِک شاعر آکھیا سی "I know no more where I belong" ۔ یاں فارسی دے عرفانی شاعر رُومی جدوں کیہا سی ؎

دی شیخ با چراغ ہمی گشت گرد شہر	کز دام و دد ملولم و اِنسانم آرزوست

تاں اوہناں دے اندر اکلاپے دا ایہا احساس سی۔ تے جے اپنے ایس سمے وِچ اقبال آکھیا اے ـــــ ہم نفس فرزند آدم را کجاست ۔ یا ایہہ جے ؎

باب جو نگرم خویش را نظارہ کنم	بایں بہانہ مگر رُومی دیگرے بینم

تاں گل اوسے اکلاپے دی اے جس دے احساس نے عارف عبدالمتین نوں ایہہ آکھن تے مجبور کیتا سی ؎

میں جنگل وِچ کلم کلا۔ میرے چار چوفیرے دُکھ

دُکھاں دے جنگل وِچ ایس کلم کلّے مسافر اج توں بہت پہلاں جد پینڈے تے لک بدھا سی اوہ اوس راہے پیا سی جیہڑا اشتراکیت وَل جاندا سی تے اپنے بہت سارے ساتھیاں نال۔ اوس دا خیال سی جے اشتراکی حقیقت پسندی اُچّی قسم دی شاعری واسطے بڑی ضروری بنیاد اے تے زندگی بارے اِک اجیہے اگاں ٹورو تصوّر دی بانہہ وِچ بانہہ پوادیندی اے جیہڑا اِنسان نوں اُمید تے تسلّی دی مشال ہتھ پھڑا کے ہنیرے وِچ ڈولن نہیں دیندا۔ ایسے کر کے اوس مجموعے وِچ چین تے رُوس بارے نظماں لبھدیاں نیں۔ کیوں جے شاعر دے نزدیک اوہناں دی حیثیت اوہناں مسافراں دی سی جیہڑے مہا نویں پار لے دَندے جا لگے ہوئے سن پر اوہناں دا پار ٹُر جانا اُرلے دَندے والیاں واسطے دِل وَدھاوُ دا ای سی دِل ڈھاوُو نہیں سی۔

ایس مجموعے دی نویکلی گل ایہہ وے جے اس وِچ کسے دیسی یاں بدیسی "ازم" دی گل نہیں کیتی گئی یعنی شاعر اَج دُنیا وِچ کسے پاسے ہتھ کے جا رہیاں سنگتاں نالوں وِچھڑ کے یاں چھڑ کے کلّا رہ گیا اے۔ اوہدے ہتھ وِچ کوئی مشال نہیں وِسدی تے ہنیرے وِچ اوس نوں راہ کھیڑا دی نہیں لبھ رہیا۔ ایسے کر کے اپنی تے اپنے اوہلے (زندان دے

ایس کھوجی نوں) انساناں دی بھلک بارے کوئی بھلیکھا نہیں رہیا دسدا ۔

جس ہتھ پتھر نوں ستھر پاناہاں — اوہو اڈگ ڈگ پیندا اے
آسے پاسے چار چو فیرے — ڈاڈھا گھپ ہنیرا اے

عام اسمبلیاں دی طراں زندگی دی ایس اسمبلی وچ وی کسے پارٹی دے لڑ نہ لگنا یاں نپ کے چھڈ دینا ایس گل دا اُن دیا ثبوت ہوندا اے جے اوس آزاد نمائندے دا اوہناں وچوں کسے تے وی دل نہیں کھلوندا عارف دی ایہہ بے حرصی ایس گل توں وی پتی لبھدی اے تے اکلاپے دے احساس نوں وی ودھا جاندی اے جے ایس مجموعے وچ سنگیاں ساتھیاں بارے گلے شکوے گوہڑے ہو گئے نیں "مشورہ"۔ "دکھ"۔ "ونجارا"۔ ورگیاں نظماں وچ بڑے دکھ نال دسیا گیا اے جے ــــ میں نوں لوکاں پُک پُک ڈنگیا بن بن زہری ناگ ۔ کی ایہہ اکلاپے نوں حق بجانب ثابت کرن دی لاشعوری کوشش اے یاں اوس دا ضروری سٹہ تے اَج دے دَور دی سنساری دین ؟ کیوں جے "بلدا شہر" وچ وی ایسے زہر دا اثر شعراں دے ڈنگے ہوئے وجودوں پھُٹ رہیا اے تے اتفاق نال دوویں شاعر اِک ویلے تے اِک شہر دے جم پل نیں ۔ پر ایہہ پُونی کوئی معاشرتی نفسیات دا ماہر ای چھوہ سکدا اے ۔

ایس توں ایہہ سمجھ لینا مناسب نہ ہووے دا جے ایس مجموعے وچ دلاسویاں نظماں کوئی نہیں یاں اوہناں وچ جان کوئی نہیں ۔ "ویلا تے میں" "ہمتاں والیاں دی ریت" "نور دے تڑکے ہیتکر" ورگیاں نظماں ایہو ابھے ماردیاں نیں تے اوہناں توں پتہ لگدا اے جے شاعر ہنیرے کولوں بازی ہار جان دی گھاٹ توں بچنا چاہندا اے تے اوس دی بڑی خواہش اے جے "روندی کرلاندی دھرتی نوں مِل جائے نرودان"۔ میں تاں صرف ایہہ کہنا چاہناں جے امید پرستی دا پینڈا بڑا ڈونگھا تے بڑا تھکا دین والا پینڈا اے ۔ ایس پینڈے پین والیاں دی قسمت شکاری دی طراں بے یقینی جیہی ہوندی اے ۔ ہو سکدا اے جلدی ای شکار لبھ جائے تے ہو سکدا اے شام پے جائے تے تھکنویں توں سوا کجھ لبھت نہ ہووے ۔ ایس اقبال ورگیاں کولوں وی جاوید نامے وچ ایہہ اکھوا لیا جے ــــ زورق ما خاکیاں بے ناخدا است تے فیض نوں "دست صبا" توں "دست تہ سنگ" ورگی ترکیب تائیں لے آندا تے ایسے طراں اَج جے عارف عبدالمتین اکلاپے دا مسافر بن گیا

اے تے کوئی اچرج گل نہیں ۔ عُمر نال تے کدے کدے عارضے پاروں عمروں پہلاں وی وال چٹے ہو جاندے نیں تے خضاباں نوں نہیں مَندے ۔ کیوں جے نقلیوں چٹے ڈُس نکل نکل کے بھیت پیٹے کھولدے نیں ۔

ہندوستان تے پاکستان دی پُوری وَنڈ وچ عارف عبدالمتین دی شاعری دا ایہہ نکھیڑ والا رنگ اے جے اوس کسے خیالی محبُوبہ دی تھاں اپنی بیوی نوں اپنا مخاطب بنایا اے ۔ اوہدے دُکھ وَنڈدے ہیں تے اپنے دُکھ اوہدی جھولی پائے نیں ۔ ایس مجموعے وچ وی گھر دے آلے دوالے دیاں نظماں لبھدیاں نیں جنہاں وچ سچے پیار دی اوہو اپچھے گلاب والی خوشبو اے جیہڑی پنجاب دے رہن سہن دا مان اے ۔ پر ایس پُھل نال وی کنڈے ضرور نیں تے اوہ موت دے دھڑکے تے بھلک دی بے یقینی دے کنڈے نیں ۔ اپنے بیوی بچیاں نال اوس دیاں گلاں نردل تے بے تکلف نیں ۔ " بابل دا ویہڑا " تے " لوری " اِک باپ دیاں سوچاں دے رنگھے رُوپ نیں ۔ تے " رات دی بات " بھانویں بعض نوں اُوپری لگے پر اوس دی سچائی دے اُمرت دی ہر کسے دے ہوٹھ گواہی دے رہے ہون دے ۔ اوہناں سچیاں تے بے اپچھیاں گلاں دی ویل نال لگے ہوئے کنڈے کوئی نویں نہیں ۔ ایہا اوہو ای نیں جنہاں توں عاجز آکے امید پرست شیلی کیہا سی — "I fall upon the throns. of life, I bleed" —

ایسے لہو لہو ہو جان دا اثر اے جے کدے اپنے لاگے سُتی ہوئی تیویں دے چہرے دی لالی نوں بے وقت پھکا پیندا ویکھ کے جبس وچ اوس ماحول کولوں اِنتقام لین دی اوہ اگ بل پئی سی جبس دا اظہار " دیدہ و دِل " وچ " انگڑائیاں " دی نظم راہیں کیتا گیا اے اَج اوہ شاعر اوہدے نال اوس توں وَدھ کے رنگ بھنن والیاں گلاں چھیڑ دیندا اے ؎

تُوں میرے بچیاں دی ماں ایں
سُن میری گل دھیان دے نال
کل بھانویں وسنیک جہان دے موت تے غلبہ پان
اَج ہر دھرتی دا اسی واسطے مرنا اے برحق
میں وی ہاں اِک رُکھ دا پت ۔ پہلے پتیاں وانگ

اِک دن سُک جاواں گا سُک کے جھڑ جاواں گا
دُور کِتے جا ڈِگاں گا

دُور کِتے جا ڈِگن دا ایہہ احساس جِس خاوند، جِس باپ نوں وی ہو جائے اوہ گل نوں ایتھوں تور کے اوس جنگ جُو دی طراں جیہڑا آپ قلعہ فتح کرن وِچ جان دی بازی عزّت نال ہار رہیا ہووے اودھر ای لے جائے دا جِدھر عارف عبدالمتین کھڑی اے تے ایس طراں ایہہ نظم اِک وصیت بندی ہوئی ساہنوں جِتھے ایہہ دسدی اے جے شاعر نوں اپنے خیالاں دے سُچا تے سچا ہون دا کِناّ یقین اے تے اوہ کِس خلوص نال چاہندا اے جے "اپنی جان تے وا پرے ہوئے حادثیاں دی کھبھٹی وِچّوں کڈّی ہوئی شراب اولاد دے ذہناں دے نازک شیشیاں وِچ بوند بوند کر کے پا دِتی جاوے اوتھے اوہناں بچیاں دی ماں نوں ایہہ مِشن پُورا کرن والا سمجھنا دسدا اے جے شاعر دے دِل وِچ اپنی بیوی دی کِنی قدر تے اوس تے کِنا مان اے۔ پر اِہناں گلاں تے سوچاں دا مُنڈھ دُور کِتے جا ڈِگن توں ای بجھاتے ایہہ دھڑکا ہور ناں نظماں وِچ دی مِلدا اے تے "سوچنا ہاں" تے "اہناں نال کی بیتے گی" وِچ کافی گُوہڑا اے۔

ایڈلر دا کہنا ایں جے جو کھا کسے خیال دا کھتے پَے جانا نفسیاتی جڑاں رکھدا اے تے تحلیل نفسی دے ماہر مُوت دے ایس کھٹکے تے اکلاپت دے احساس بارے پتہ نہیں کی گوہڑلان پر اوہناں توں ہٹ کے سِدھی سادی سوچ نال وی ایہہ دوہویں تریویں گلاں اِکّی موہلی دے پَتر نیں۔ کیوں جے اکلاپا سہچیے تاں اَدھی مُوت ہوندا اے جویں ظفر اقبال دا اِک شعر اے ؎

دوست ہی آن کے یکجا مجھے کرتے ہیں کہ میں
ریت کی طرح بکھر جاتا ہوں تنہائی میں

ایڈلر ایسے کر کے سماجی دِلچسپی نوں مَن دے ایس مندے روگ دا دارُو گِندا اے تے "ٹرُوب" دی اپنی کتاب "Healing through Meeting" وِچ میل جول تے گلاں باتاں راہیں دُوجے دے اندر دے ایس گُجھے روگ نوں دُور کرن دی دسدا اے۔ نہیں تاں اِک توں دو جایاں اِک دے نال دُوجا پَتر آپے پھُٹ پَیندا اے۔ تے دُنیا دا جیون رَولا جس طراں تے جس تیزی نال اِکو جیہا ہوندا جا رہیا اے تے سماج وِچ

جیہڑی نفسو نفسی تے افراتفری وَدھ رہی اے اوس دی روہڑ اگے اج کسے عارف عبدالمتین دے پَیر جمدے نہیں دِسدے۔ جویں ایرک فرومؔ اپنی کتاب "The Sane Society" وِچ نتارا کر دِیاں ہویاں دسیا اے اَج دی سماج نوں اکلاپا پُوری طراں اپنی لپیٹ وِچ لے آیا ہویا اے۔ ایہہ اکلاپا اِنسان دے اپنے کاروبار وِچ۔ اوس دے وَرتن دِیاں چیزاں وِچ۔ سنگیاں وِچ بلکہ اوس دے اپنے آپ وِچ رَچ گیا اے۔" تے اِک ہور لکھاری دے لفظاں وِچ اج ہر انسان اکلاپا اے۔ کوئی اِک نہیں۔ اوہ اک ایہجی دُنیا وِچ بس رہی جا رہیا اے جس دا اوس لئی کوئی مقصد نہیں تے جس تے اوس دا کوئی وَس نہیں۔ اوہ اپنے لئی وی تے دوجیاں لئی وی اوپرا ہو گیا اے"۔

ہر پاسے ایس اکو جیہی ہنیری دے جُھلے ہون دا ای اثر اے جے مینوں ایس مجموعے دِیاں نظماں اوپریاں نہیں لگیاں۔ تے " اکلاپے دا مسافر "عارف عبدالمتین دی ای نہیں جگ وِچ وسدے ہر اوس نروان دے کھوجی دی داستان بن جاندی اے جس نوں کسے بوڑھ تھلّے گیان نہیں مِل سکیا۔ اوسے طراں جویں آخری نظم " انت دا قصّہ " میرے تہاڈے وِچوں ہر کسے دا قصّہ اے۔ کیوں جے ہر کوئی " اکلاپے دا کھوہ " گیڑ گیڑ کے اپنے زخم دھو رہیا اے تے اپنے آپ وِچ دی اوس وِتھ نوں ناپ ناپ کے ہتھ تھکا رہیا اے جس دا اظہار " دو رُوپ " وِچ اِنج کیتا گیا اے ؎

کدی میں ایس زمین دے اُتے
ایسراں اپنی چھاتی کڈھ کے
ٹُردا ہاں
جیویں میرا اپنا اندر کھندا ہووے
ایہہ اسمان تے ایہدے تارے
دُھوڑ نیں میرے قدماں دی
کدی میں ایسی ای دھرتی اُپر
اپنے موڈھے اِنج لُوا کے ٹُردا ہاں
جیویں مینوں جاپدا ہووے

میرے پیراں ہیٹھ آ آ کے
آپے مردے ہوئے کیڑے
مینوں اپنا رزق سمجھ کے
میری موت اُڈیکدے نیں

دِتھاں ناپدے ہتھاں نوں وی ڈھیلیاں نہیں کیہا جا سکدا۔ ایسے کر کے بعض نظماں دے مہاندرے دے باوجود مصنف نوں ہمت ہارو نہیں کہن ہوندا — ہمت ہارن دا تعلق جت ہار نال نہیں ہوندا لڑن توں کچران نال ہوندا اے۔ پورس سکندر کولوں ہار جان دے باوجود بزدل نہیں گنیا گیا تے جت جان دے باوجود شمر دا شمار بہادراں وِچ نہیں ہوسکیا۔ آزادی تے چانن نال پیار رکھن والے ہر آدمی لئی ایہو تسلی کافی اے جے " اکلاپے دا مسافر" بزدل نہیں۔ تے ہنیرے نال اپنے گھول وِچ اوہ "ناک آؤٹ" نہیں ہو رہیا۔ محمد علی کلے دی طراں جو فریزر کولوں پوائنٹاں تے ہار جائے تے افسوس ضرور ہووے دا پر شاید تعجب نہ ہووے۔ کیوں جے آخری راؤنڈ وِچ اوس نوں اپنی حالت جو ہیں دِس رہی اے اوس دا اظہار اوس نے اپنی اِک غزل وِچ کر دِتا اے ؎

عارف جس نوں اپنے آپ تے اَج وی مان وڈھیرا
سِیس نوا کے سوچ رہیا اے گنج ہونی نوں ٹملے

ایہہ تاں آؤن والا کوئی مجموعہ ای دس سکے دا جے ہونی ٹلدی اے کہ نہیں پر ایہہ ٹلن نہ ٹلن دا اوس دی شعری عظمت تے کوئی اثر نہیں پیندا۔ کیوں جے ضروری نہیں شعراں وِچ پرچان دالیاں گلاں ای ہون۔ ایہہ چرخے تے زریاں ولاسیاں دِیاں پونیاں ای نہیں کتیاں جاندیاں غماں دیاں تنداں وی کڈھیاں جا سکدیاں نیں۔ نہیں تاں شیلے نہ کہندا جے ؎

"Our sweetest songs are those that tell of saddest thought"

تے نہ میر تقی میر نوں اردو دا بہت اُچا شاعر منیا جاندا۔ شعر دی عظمت ایس وِچ اے جے اوہ پڑھن سنن والے نوں اپنے نال لے تُرے۔ اوس نوں ہپناٹائز کر لے۔ ایہہ لفظاں دے ورتن دا اِک سلیقہ اے — لفظ جنہاں وِچ بے شمار ذاتی تے روایتی یاداں یادگاراں دے پھلاں دے عطراں دی مہک ہوندی اے جیہڑی ایس توں بے نیاز اے جے ورتن والا دلاسویاں گلاں کرن والا شاعر اے کہ نراسویاں کرن والا۔ جس طراں چیتر وِچ پھلیاں

پھلاہیاں ہون کہ کریئے دے پھُل ۔ چنبیلی دیاں کلیاں ہون کہ رات دی رانی دیاں، سبھناں وِچ اپنی اپنی واشنا ہوندی اے تے مَن نوں چنگی لگدی اے۔ ایسے طراں انسانی زندگی دا کوئی اجیہا تجربہ نہیں ہوندا جیہڑا کسے شاعر دی شاخِ سخن تے پھُل بن کے کھِڑے تے خوشبو نہ دے۔ شرط اکو اے جے پھُل بن کے کھِڑے۔ تے عارف عبدالمتین دی پنجابی شاعری وِچ کھِڑن دا ایہہ سلیقہ موجود اے۔ ایسے کر کے اوس دے ایس مجموعے نوں چھوٹا ہون دے باوجود "گھٹ مُلا" نہیں کہیا جا سکدا۔ اِک لحاظ نال ویکھئیے تاں اوس دی ایہہ شاعری پِچھلے مجموعیاں نالوں سُچی تے سچی لگدی اے۔ کیوں جے ایس وِچ اوس نے کائنات نوں اوعینکاں لاہ کے ویکھن دی کیتی اے جیہڑیاں زندگی دے پَینڈے پین والے اکثر ایس کر کے پا لیندے نیں جے اکھاں دُھپ دے چمکارے توں بچیاں رہن۔ ایہہ دُھپل عینکاں ایس گل دا ثبوت نہیں ہوندیاں جے دِن سچ مچ ڈھل گیا اے تے دُھپ پھکی پے گئی اے۔ سگوں حقیقت ایس دے اُلٹ ہوندی اے۔ ایسے کر کے عینک لاہ کے اوہ جدوں تکیا اپنے آپ نوں تے آلے دوالے نوں ہُن ہاراں ای تکیا ــــ غم دی سُولی ٹنگیا ہویا تے منصور دی طراں نہیں ابنِ مریم دی طراں۔ فرق اینا اے جے پہلاں اوہ کدے کدے عینک لاہندا اسی تے ہُن کسے ویلے بڑی مجبوری نال پاں ہلتر پا روں لاندا وِسدا اے تے دُھپ دا انکار نہیں کر سکدا۔ دُھپ جس مسافر نوں سدا اکلاپا ای کیتا اے۔

تلہ گنگ۔ ۲۲ر فروری

پروفیسر شریف کنجاہی

عارف عبدالمتین ہوراں دی پنجابی شاعری اِک اَیسے شخص دی شاعری اے جیہڑا اکلاپے دا دُکھ برداشت کر رہیا اے، پر اکلاپے دی اگ دے وِچ سڑدیاں ہویاں وی اوہ اپنی ذات نُوں دوجیاں نالوں وکھرا نئیں سمجھدا۔ حقیقت دے وِچ اوس دا اکلاپا اوس شخص دا اکلاپا اے، جیہڑا سچائی دی خاطر تے انسانیت دِی بلندی لئی لڑدا ہویا اپنے آپ نُوں کلم کلّا محسوس کردا اے۔ ایس صدی دے ادب وِچ، تے پچھلے چند سالاں وِچ تنہائی دا موضوع بڑا عام ہو گیا اے، پر عارف دی تنہائی بہتے شاعراں نالوں وکھری اے۔ اوہ اپنے آپ نُوں کلّا محسوس کردیاں ہویاں وی، اپنی منزل وَل، اوہ منزل جیہڑی ساریاں اِنساناں نوں خوشیاں بخش سکے، چلدیاں ہویاں رُک نئیں گیا، تے اوہدے دِل وِچ اوس منزل تک پہنچن دی تاہنگ ختم نئیں ہوئی۔ اکلاپے دے ایس احساس نے اوہنوں اکلاپے دی اگ وِچ ساڑ کے کندن بنا دِتا اے، جدوں کہ بہت سارے شاعر اپنی ذات دی بہتری دِیاں سوچاں وِچ سڑدے ہوئے سواہ ہو گئے نیں!

عارف دی تنہائی دا سبب اوہدیاں اپنیاں سدھراں تے اپنے دُکھ نئیں بلکہ ایہہ احساس اے کہ اوہ جِس منزل دا راہی اے اوہ راہ اَج بڑی اوکھی ہو گئی اے، تے اوہدے راہی اَج بڑے گھٹ نیں، تے جیہڑے دعوے دار نیں اوہ وی دعوٰی ای کر دے نیں عملاً اوہناں دا حال ہور اے۔ اوہناں دی اوچیاں درباراں دے وِچ رسائی اے تے اوہناں دے یاراں وِچ اوہ وی شامل نیں جیہڑے عوام دا حق مار دے نیں، ایس حالت وِچ زندگی گزاردیاں ہویاں اِک سچے انسان دوست شخص دا اکلاپے دی

اگ وِچ سڑناں بالکل درست اے اوہ اینہاں حالات وِچ جد وی انسانیت دِی بہتری لئی کوئی قدم چکدا اے تے اوہنوں بڑا دُکھ سہنا پیندا اے تے اوہنوں چار چوفیرے ہنیرا ای ہنیرا نظر آؤندا اے۔ عادف دی اِنسان دوست شخصیت نے ساڈے ماحول دی بے حسی تے خودغرضی نوں بُری طرحاں محسوس کیتا اے۔ ایس دُکھ دے احساس نے اوہدے دِل دا جو حال کیتا اے، اوہنوں عادف نے انج بیان کیتا اے:

گوتم عیسیٰ اتے محمدؐ
جس پربت توں ہر دم مینوں
اپنی اور بلاندے نیں
اوس تے چڑھدے چڑھدے
میرے پیر اُکھڑدے جاندے نیں
ساہ دی پھکلدا جاندا اے
جس پتھر نوں ہتھ پاناں ہاں
اوہو ڈِگ ڈِگ پیندا اے
آسے پاسے دُور تے نیڑے
ڈاہڈا گھور ہنیرا اے!

کون کوے ہُن سار مری
ہُن کس نوں جند پکارے
مَیں تے اپنے آپ نوں، تینوں، سارے جگ نوں
بہت پچھے چھڈ آیا ہاں! (اکلاپے دا مسافر)

دِل نوں ڈنگ دے ہوئے اکلاپے دے جس دُکھ دا ذکر عادف نے "اکلاپے دا مسافر" وِچ کیتا اے، اوہدے سبباں دا ذکر کردیاں ہویاں عادف نے ساڈی موجودہ سوسائٹی دا رُوپ وکھایا اے۔ اوہدی شاعری دے شیشے وِچ سانوں اپنی سوسائٹی دے سارے دلدر نظر آؤندے نیں۔ ایہہ سوسائٹی استحصال دے جس دردناک چکر وِچ مُبتلا اے، تے جدے وِچ بے حسی دا غلبہ اے، تے بدی دیاں قوتاں انساناں

دا لٹو نچوڑ دیاں نیں، ایہدے وِچ وسدیاں ہویاں سوچن سمجھن والیاں تے درد رکھن والیاں دے دِل وِچ جیہڑے بھانبڑ بل رہے نیں، تے احساس دی اَگ نے حسّاس انساناں دا جو حال کیتا اے، اوہنوں عارف نے "میں، جنگل تے دُکھ" وِچ بیان کیتا اے۔ اوہدے بیان وِچ اوہدے دِل دا حال موجود اے، تے گہرا مشاہدہ شامل اے، ایس وجہ نال ایہہ نظم دِل وِچ اُتردی جاندی اے، تے دِل دیاں تاراں نوں چھیڑدی اے:

مَیں جنگل وِچ کلم کلا
میرے چار چوفیرے دُکھ
دُکھاں نال کیہ دُکھڑے پھولاں
ایہناں نوں کیہہ میری سار
دھرتی اُتے شیر تے چیتے
لَغراں اتے پھنیر سپ
ہیٹھاں چیرے جاندا سیہنسا
اپر ڈنگے جاندا ڈر
میرے ہتھ وِچ تیر نہ نیزا
کول میرے تلوار نہ ڈھال
میرے نال کیہ بیتن والی
دُکھاں نوں دَسنا بیکار! (میں، جنگل تے دُکھ)

ایس استحصال زدہ بے حِس معاشرے وِچ رہندیاں ہویاں، حسّاس تے حق پرست انساناں نوں اِک ہور وی مصیبت دا ساہمنا اے کہ ایہہ سوسائٹی اِک واہی رُجحان رکھن والی سوسائٹی اے۔ ہر گروہ اِک واسا اے، تے اوہ دُوجے دے عیب نوں ویکھدا اے، تے اپنیاں برائیاں وَل اوہدی نظر نہیں جاندی۔ تے اوہ ایہہ کہندا اے کہ حق صرف اوہدی ہٹی وکدا اے، تے دُوجے سبھ جھوٹھے نیں۔ انھّی عقیدت تے تعصب دی ماری ہوئی دُنیا وِچ سچ کہن والیاں، تے سچ دا ساتھ دین والیاں نوں ہر کوئی ٹھکراندا تے پاگل کہندا اے، تے اوہناں دا جگر سبھناں دے تیراں نال چھاننی ہو جاندا اے۔ اوہ اپنے تے بیگانیاں دوواں دے تیراں دا نشانہ بندے نیں۔ عارف نے خود

ایہناں پتراں نوں سینہ تے کھادا اے۔ ایس وجہ نال اوس نے ایس تلخ حقیقت دا اظہار دی اپنی شاعری وِچ کیتا اے، تے سوسائٹی دے ایس روگ توں پردا چکیا اے:

دُنیا جا ہوے میں ویکھاں
تصویر دا اِکو پاسا
اوہ جس نوں سچا آکھے
مَیں اوس نوں سچا آکھاں
جس نوں جھوٹھا جان لوے
میں اوس نوں جھوٹھا جاناں
جے میں ویکھاں
جھوٹھ دے مَلبے اندر دبیا ہویا سچ
ایہہ دُنیا مَینوں انھا آکھے
آکھے مینوں کملا
ایس اِک واسی دُنیا وِچ
ایہہ کوڑ نئیں میں انھا ہاں
ایس اِک واسی دُنیا وِچ
ایہہ کوڑ نئیں میں کملا ہاں!

گروہ بندی، تعصب، تنگ نظری، بے حِسی تے استحصال دے علاوہ موجُودہ سوسائٹی دے وِچ سچ تے جھوٹھ دے امتیاز دے خاتمے نوں وی عارف نے محسوس کیتا اے۔ جدوں سوسائٹی وِچ اخلاقی قدراں ختم ہو جان، بے حِسی موجُود ہوئے، سچ تے جھوٹھ دا نتارا کرن والا وِرلا وِرلا بندہ ہووے، اوس ویلے تے جھوٹھ دا کاروبار چمکدا اے، تے سچ دا بازار مندا پے جاندا اے۔ جعل ساز، بلیک مارکیٹیئے، فریبی تے مکار موجاں کردے نیں، تے سچے بھکھے مردے نیں، تے اوہناں واسطے زندگی عذاب بن جاندی اے۔ عارف نے سوسائٹی دے ایس رُوپ نوں وی وکھایا اے۔ "ونجارا" وِچ عارف دی ذات حق پرست تے سچے انسان دی ذات دی نمائندہ اے۔ جیہڑا سچ دے ہتھوں خسارے وِچ رہندا اے، تے اودھرے آلے دوالے جھوٹھے موجاں

مان دے نیں، تے بُلّے لُٹ دے نیں، ایس حقیقت نے وی عارف دے اکلاپے دے احساس وِچ اضافہ کیتا اے، تے اوہنوں اداس کیتا اے۔

اوہدے اکلاپے دا اِک ہور سبب سوسائٹی وِچ نفاق دا تسلّط اے۔ جدھر ویکھو نقلی چہرے نظر آؤندے نیں، جنہاں دے لباں تے ہاسے نیں، تے دِلاں وِچ کھوٹ اے۔ نفاق زدہ ایس سوسائٹی وِچ قدم قدم تے دھوکھے تے فریب کھانے پَیندے نیں، ساڈی سوسائٹی دے ایس مکروہ رُوپ نُوں عارف نے کئی غزلاں وِچ دکھایا اے:

لوکی مَینوں چہرے اُتے خول چڑھا کے مِلدے نیں،
مُنہ دے کِنّے مِٹھے سارے، کِنّے کوڑے دِلدے نیں؛
پلکاں وی جھپک ہولی ہولی، بول وی دھیرے دھیرے بول،
جے پھٹ کَھن دِلاں اندر تے قیامت تیک نہ سِلدے نیں؛
عارف آ مَیں وکھاواں تَینوں منظر نویں زمانے دے،
کِندے حرفاں نوں کُجھ بندے نَنوّاں نال پئے چھلدے نیں!

عارف دی شاعری وِچ سانوں اپنی سوسائٹی دے تلخ حقائق نظر آؤندے نیں۔ ایہہ شاعری اَیسا شیشہ اے جیہدے وِچ ساڈی سوسائٹی دے چہرے دے سارے داغ تے دلدّر نظر آؤندے نیں۔ عارف دے اکلاپے دا ایہہ پس منظر اے، پر عارف اکلاپے دی اگ وِچ سڑدیاں ہویاں وی اپنی منزل نوں نئیں بُھلیا۔ اوہدی شخصیت تے شاعری دا ایہہ پہلو، اوہدی شخصیت دے ایس وصف دی عطا اے کہ اوہ دردمند دِل دا مالک اے، تے اوہدے لُوں لُوں وِچ انسانیت دا درد رچیا ہویا اے، اِنسانیت دا پیّار اوہدی شخصیت دا اصل جوہر اے۔ اپنی شخصیت تے اپنے اصولاں تے اعتماد، اوہدا سہارا اے، ایس سہارے دی وجہ نال اوہنوں ہور کسے جھوٹھے سہارے تے نفسیاتی بھروسے دی ضرورت نئیں۔ ایس اعتماد نے اوہدی شخصیت نُوں یک جہتی بخشی اے۔ تے اوہنوں دکھاں دے طوفان دے سامنے پہاڑ بنا دِتا اے، اوہدے قدم اپنی راہ تے کلم کلیاں ٹُردیاں ہویاں وی نئیں ڈولدے اوہدے دِل وِچ درد اے، پر اوہدے چہرے دی رونق ایہہ درد مکا نئیں سکیا۔ کیونکہ

ایہہ درد، اُمرت وی اے۔ ایہدا سبب کوئی نفسیاتی روگ نئیں، بلکہ گردوپیش دا ماحول اے، جیہدے وِچ وسدیاں ہویاں اوہدے جیہے سچے تے سچائی دے کھوجی دا اداس ہو جانا بالکل فطری اے۔ ایسے وجہ نال عارف دی شاعری وِچ درد دے نال نال امید دا پہلو وی موجود اے، تے اوہدا زندگی نال پیار تے زندگی نوں بدلن دا حوصلہ ہر حال وِچ اِکو جیہا رہیا اے۔ اوہدے دُکھاں وِچ خوش رہن تے زندگی نال پیار کرن دا سبب اوہدا ایہہ اعتماد اے کہ اوہنے غلط سوسائٹی وِچ رہ کے ملی بھگت توں کم نئیں لیا، تے اپنے اصُولاں دا سَودا نئیں کیتا، تے کِسے در تے متھا نئیں ٹیکیا۔ ایسے اعتماد نے اوہدی شاعری وِچ پُر اعتماد لہجہ پیدا کیتا اے۔ مثلاً

میرے تن تے داغ نہ دھبہ، اینویں میں شرماواں کیوں،
دن سوتے کپڑے پا کے، اپنا آپ لکاواں کیوں!
اپنی ہتھیں کشتی توڑی، چپو سٹے مرضی نال،
ہُن جد ڈُبن ویلا آیا، دس خاں میں پچھتاواں کیوں!
مَیں عاشق سُورج دا، چن دا، کرناں دا، رشنائی دا،
پھردا اے میرے اگے پچھے، میرا ای پرچھاواں کیوں!
میرا ای کوٹھا کچا نئیں اے، سبھ گھر ایتھے کچے نیں،
کالے بدل چڑھدے ویکھ کے، مَیں ایناں گھبراواں کیوں!
میریاں سدھراں مینوں اپنی جندڑی توں وی پیاریاں سن،
مَیں ایہناں نوں کنج کفناواں، ایہناں نوں مَیں دفناواں کیوں!
شیراں وانگ میں ہک وِچ نیزا کھا کے مرنا سِکھیا اے،
بُزدل بن کے کنڈ وِکھا کے، اپنی جان بچاواں کیوں!
وِچھڑے سجناں دا غم عارفؔ، میں کیویں بھُل سکدا ہاں،
جس نے مینوں کندن کیتا، میں اوہ اگ بجھاواں کیوں!

اپنی ذات تے اصولاں تے اعتماد، تے یقین، تے دُنیا وِچ خشبوواں کھلارن دا جذبہ، تے اِنسانیت نال سچا پیار، اوہنوں دکھاں دے ساہمنے چٹان وانگوں کھلار دیندا اے، تے اوہ ہر حال وِچ زندگی نال، تے زندگی نوں بہتر بنان والیاں قوتاں نال پیار

کردا اے، تے معاشرے دی بدحالی، تے عام اِنساناں دی فلاح دی خاطر اوہ شمع وانگوں جلدیاں ہویاں نور کھلاردا اے، تے خود سڑدا اے، نور لٹاون تے خشبو واں کھلارن دی خواہش عارف دی زندگی اے، ایس خواہش دا اظہار اوہدی شاعری دا بڑا وڈا وصف اے۔ "پھُل تے تھُل" وِچ اوہنے ایس خواہش تے ایس خواہش نوں خاک وِچ ملان والیاں قوتاں دا ذکر ایس انداز نال کیتا اے کہ ایدے وِچ موجودہ سوسائٹی دا حال وی ساڈے ساہمنے آ ؤندا اے، تے عارف دِی اِنسانیت دوست شخصیت وی ساڈے ساہمنے کھُل کے آ ؤندی اے۔ اوہنے ایس کیفیت نوں "پھُل تے تھُل" دیاں علامتاں دے رُوپ وِچ پیش کیتا اے "تھُل" موجودہ سوسائٹی اے، تے "پھُل" عارف دی ذات جیہڑی خشبو کھلاردی ہوئی ختم ہونا چاہندی اے:

فِر وی دِل وِچ دھن اے میں کملاون تیکر
لغرتوں میں جھڑ جاون تیکر
اپنے آسے پاسے رنگ لٹانواں گا
خشبو واں پھیلانواں گا
ہمّت مول نہ ہاراں گا (پھُل تے تھُل)

عارف دا ایہہ جذبہ اِی اوہنوں دُکھاں وِچ وی خوش رکھدا اے تے اوہنوں زندگی توں بیزار نئیں ہون دیندا۔ اوہ زندگی دے عام اِنسان نوں پریشان کرن والیاں مسلیاں وِچ وی خوشی دا پہلو لبھ لیندا اے۔ مثلاً بابل دا ویہڑا چھڈدی ہوئی دِھی دے دُکھ نوں پنجابی شاعراں نے جس طرحاں بیان کیتا اے، اوہدی مثال دُوسریاں اُدباں وِچ وی گھٹ مِلدی اے، عارف نے ایس دُکھ بھرے موضوع تے لکھدیاں ہویاں وی ایس دُکھ وِچ خوشی دا پہلو لبھ لیتا اے، مثلاً

پر میں اوس اداس سمے وِچ
ڈاڈھا خوش وی ہوواں گا
جے میں ٹپ ٹپ رووواں گا تے
میں ای کھڑ کھڑ ہساں گا
مینوں پتہ اے میرئیے دھیئے

کڑیاں چڑیاں ہوندیاں نہیں
اَج اِک رُکھ تے اوہناں دا آلنا
کل دُوجے تے رہندیاں نہیں
اِک گھر دی لَج پالدیاں نہیں
دُوجے دا مان ودھاندیاں نہیں!

تیری ماں وی
جیہڑے دہاڑے
تن تے سُوہے لیڑے پا کے
متھے تے جھُومر نُوں سجا کے
ہتھاں اُپر مہندی لا کے
اکھاں دے وِچ کجلا پا کے
گھُنڈ دے اندر سیس نوا کے
ایس ویہڑے وِچ آئی سی
نال بہاراں لیائی سی
اپنے بابل دے ویہڑے نُوں
اُت سنجا کر آئی سی! (بابل دا ویہڑا)

عارف دے اندر دُکھ نوں سہار کے جیون دا جذبہ بہت زیادہ اے، ایس جذبے نُوں موت وی گھٹا نئیں سکی۔ عارف نے کئی سال سخت بیماری وِچ گزارے نیں۔ پر اوہنے موت دیاں اکھاں وِچ اکھاں پا کے موت دا ساہمنا کیتا اے تے موت نُوں اپنے ساہمنے ویکھ کے وی صحت مند فکر دا لڑ نئیں چھڈیا۔ اوہنوں جدوں موت سِر تے کھلوتی نظر آؤندی سی، اوس ویلے وی اوہنے موت دے خوف دا مقابلہ صحت مند انداز نال کیتا اے۔ ایس وقت وی حالت دا جیہڑا نقشہ اوہنے پیش کیتا اے، بڑا دردناک اے، پر اوہدی صحت مند سوچ نے ایس وقت دے جانکاہ کرب نُوں وی برداشت کر لیا اے، اوہنے ایس حالت نُوں اپنی نظم "کاہنوں موت توں پہلاں مریئے" وِچ

پیش کیتا اے:

ملیا تیرے تن۔تے لیراں
تیرے پیراں وچ زنجیراں
گھٹا گھٹا تیرے وال
ڈِگدی ڈھیندی تیری چال
تیرا پنڈا لہو لہان
اکھڑیا اکھڑیا تیرا ساہ
تیتھوں اپنی جندڑی بارے
اک پل دا دی نئیں وساہ
فیر دی ایویں سوچ سوچ کے
دھیان دی تختی پوچ پوچ کے
قلم نوں دل وچ چوبھ چوبھ کے
لہو وچ ایس نوں ڈوب ڈوب کے
ناں لکھ حرف غماں دے یار
ناں پا اپنے آپ تے بھار
اینج نہ اپنا درد ودھا
جند نہ اپنی آپ گھٹا
جد آونی اے آجاوے گی
اپنا روپ وکھا جاوے گی

کاہنوں موت توں پہلاں مریئے
اَن ہونی نوں ہونی کریئے!

(کاہنوں موت توں پہلاں مریئے)

سبھ ناں وڈی گل ایہہ اے کہ اوہنے موت نوں ساہمنے دیکھ کے، اکثر لوکاں دی طرحاں اپنے بچیاں دے مستقبل نوں خوشحال بنان دی گل نہیں سوچی تے اوہنوں ایہہ چنتا نئیں کہ اوہدے بچیاں دا کیہ بنے گا، بلکہ ایس وقت دی اوہنے اوہناں دے

روشن مستقبل نالوں زیادہ فکر اوہناں دی تربیت دی کیتی اے، تے ایہہ چاہیا اے کہ اوہدے بچے کل نوں انسانیت لئی مفید ثابت ہو سکن۔ اوہدی ایہہ چِنتا ایس حقیقت نوں ظاہر کردی اے کہ اوہدے اندر سبھ نالوں زیادہ انسانیت دی بہتری دا خیال اے۔ تے اپنا فائدہ زیادہ اہمیت نہیں رکھدا۔ "سوچ دی کڑی" اوہدی فکر دے ایس پہلو دی عکاسی کردی اے۔ مثلاً:

میرے دِل وِچ جے کوئی چِنتا اے تے ایہو اے
مَیں جو کجھ اپنے بچیاں نوں
اپنے خیالاں دے اَن ویکھے رُوپ چ دینا چاہناں ہاں
ہو سکدا ایں دے نہ سکاں
موت مری ہو سکدا اے مینوں اینی وہل نہ دیوے
ایہناں ڈونگھیاں سوچاں دی
تے اپنی جان تے واپرے ہوئے حادثیاں دی بھٹّی وچّوں کڈھی ہوئی شراب
اوہناں دے ذہناں دے نازک شیشیاں وِچ
بُوند بُوند ٹپکا داں

اوہدی ایہہ خواہش اوہدی اِنسان دوست شخصیت دی عکاسی کردی اے۔

ایہدے علاوہ ایہہ نظم اِک ہور پہلو دی ساڈے ساہمنے لیاندی اے۔ ایہہ پہلو عارف دی فکری عظمت اے، ایس نظم دے مطالعہ توں ایہہ پتہ چلدا اے کہ عارف ارتقاء تے تاریخی عمل توں پوری طرحاں واقف اے، تے اوہنوں نویں تے پرانی نسل دے بدلے ہوئے تقاضیاں دا پوری طرحاں احساس اے، تے اوہ انسانی نفسیات توں پورا پورا واقف اے۔ مثلاً

مینوں مول دی ایہہ خواہش نئیں میرے بچے
میرے خیالاں نوں اپنے پیراں دی اِک زنجیر بنا کے
جندڑی دے رستے تے چلن
میرے دِل نے میرے پیو دی اِک اِک گل توں کھُلی بغاوت کیتی سی

میرا پیو دی اپنے وقت دا ہنیا ہویا باغی سی
نویاں نسلاں پر اپنیاں نسلاں دے پرچھانویں کولوں ہمیشہ بچدیاں نیں،
اوہناں دا ایہہ بچنا کوئی عیب نئیں اے
زندگی دی تبدیلی نال خیالاں دی تبدیلی لازمی ہوندی اے
ہاں صرف اینی گل دا پالن کرنا ضروری ہوندا اے
سوچ دی اک کڑی دی وچوں غیب کدے نہ ہووے

(سوچ دی کڑی)

ایس نظم توں ایہہ ظاہر ہوندا اے کہ عارف دے اندر اوہ فکری عظمت دی موجود اے، جیہدے بغیر انسان دردمند شخصیت رکھن دے باوجود انسانیت لئی کجھ نئیں کرسکدا، تے اوہدیاں ساریاں کوششاں ضائع جاندیاں نیں، تے اوہ پورے خلوص تے دردمندی دے باوجود انسانیت لئی مفید ثابت نئیں ہوندا۔ عارف دے اندر درد دے نال نال فکری عظمت دی موجود اے، جیہڑی اوہدے درد نوں صحیح راہ تے لاندی اے۔ ایس وصف نے اوہدی شاعری وِچ، جذبے تے فکر دا ایسا جوڑ پیدا کیتا اے، جیہڑا بڑا ای دلکش تے فکر انگیز اے!

عارف دی پنجابی شاعری دے مختلف رُجحاناں تے جدوں مجموعی طور تے نظر پائی جاوے، تے اوہدی شخصیت تے شاعری دے بارے وِچ ایہہ حقیقت نظر آوندی اے کہ عارف دی شاعری اک سچے انسان دوست شاعر دی شاعری اے، جیہڑا موجودہ سوسائٹی وِچ خود غرضی، نفسا نفسی، منافقت تے ریاکاری دی وجہ نال اکلاپے دی اگ وِچ سڑ رہیا اے، پر ایہدے باوجود اوہنے زندگی نال پیار دا رشتہ ختم نہیں کیتا، اوہدی دردمند شخصیت تے گہری سوچ نے اوہدی شاعری نوں اِک ایسا شیشہ بنا دِتا اے، جیہدے وِچ سانوں اپنی استحصال زدہ، بے حس، منافق سوسائٹی دے چہرے دے سارے داغ نظر آوندے نیں، تے اوس انسان دے اندر دا بھانبڑ وی نظر آوندا اے، جنہیں ایس غلط ماحول نال سمجھوتہ نئیں کیتا، تے جیہدا ضمیر زندہ اے تے جیہدے اندر زندگی نوں بدلن دی خواہش وی موجود اے۔ عارف دی پنجابی شاعری اوس انسان دی رُوح دی تاریخ اے جیہڑا اج دی کربلا وِچ کلم کلا لڑ رہیا اے تے جنہوں اپنے

آلے دوالے اوہ کوئی نظر آؤندے نیں، جنہاں دے دِل تے تلواراں دے پھٹ ہین یزید نال نیں ــ ایس اعتبار نال ویکھیا جاوے تے عارف دی شاعری وِچ عظیم شاعری دا اِک نواں، نویکلا تے من بھاؤنا رُوپ موجود اے۔ عارف دی شاعری نے پنجابی شاعری وِچ اِک نواں اضافہ کیتا اے، تے اوہنوں نواں رنگ تے رُوپ عطا کیتا اے، ایس رنگ تے رُوپ وِچ ڈونگھی سوچ تے درد، تے کھری تے سندر شخصیت دی اوہ من موہنی جھلک نظر آؤندی اے، جیہڑی دِل وِچ اُتر جاندی تے سوچ دیاں نویاں راہواں وکھاندی اے۔!

پروفیسر غلام حسین ظہر اسر

نظماں

اکلاپے دا مسافر

میرا ہِردا،
پھوڑے وانگوں دُکھدا اے،
میرا اندر،
نمی نمی اگ دے کارن دُھخدا اے،
مَیں نِروان دا کھوجی ہاں،
جنگل جنگل، بیلے بیلے،
مکتی ڈُھونڈدا پھِردا ہاں!

مُدتاں تیک کتاباں پڑھیاں،
چَین نہ مِلیا اِک وی پل،
پوتھیاں لکھیاں لکھ ہزاراں،
لِکھ لِکھ پوراں ہوئیاں شل،
کِنّے لمے لمے پَینڈے،
طے کیتے نیں اپنے، تیرے، سب دے سنگ،
سُکھ دی شُبھ گھڑی اک چھلیا،
منزل منزل جاوے چھَل!

گوتم، عیسیٰ اَتے محمدؐ،
جس پربت توں ہر دم تکینوں،
اپنی اور بلاندے نیں،
اوس تے چڑھدیاں چڑھدیاں،
میرے پَیر اُکھڑ دے جاندے نیں،
ساہ دی پھلدا جاندا اے

جس پتھر نوں ہتھ پاناں ہاں،
اوہو ڈِگ ڈِگ پیندا اے،
آسے پاسے، دُور تے نیڑے،
ڈاہڈا گھُپ ہنیرا اے!

کون کوے ہُن سار مری
ہُن کس نوں جِند پکارے،
مَیں تے اَپنے آپ نوں، تینوں، سارے جگ نوں،
بہت پچھے چھڈ آیا ہاں!

ویلا تے مَیں

ویلے دا گھوڑا مُنہ زور،
مَیں اوہدا کڑیل اسوار،
واگاں کھچّاں،
اَڈی ماراں،
جس پاسے چاہواں لے جاواں!

ویلے دا گھوڑا مُنہ زور،
ہردم چاہوے،
مینتھوں اپنا آپ چھڈاوے،
پر اوہدی کجھ پیش نہ جاوے!

جس دن ایہہ گھوڑا اٹھنہ زور،
واگاں توڑ کے نسّے گا،
دھرتی دے مارُو پتھراں تے،
مینوں سُٹ کے ہسّے گا!

ہمتاں والیاں دی ریت

جیہڑا پھل اَج کھڑیا سجناں ، اوس نے کل کملانا ،
لغر تے رُوپ وکھاون والا ، مٹی وِچ مِل جانا ،

ایہہ ہونی جد ہو جاوے تے ، کیوں اینویں کرلانا ،
اینویں ہاواں ، ہو کے بھرنا ، رو رو جان گنوانا ،

ہاں جے ظالم ہتھ کسے دا ، توڑے پھل نمانا ،
عیب نہ جانے وقت توں پہلاں ، جند نوں مار مکانا ،

ایہہ ویلا اے سوگ دا ، فیر وی چھم چھم نیر وہانا ،
اوس نوں بھاوے جیہڑا چاہوے بے ہمتا اکھوانا ،

ہمتاں والے ایس سمے وِچ چاہون تیغ گھمانا ،
ظالم ہتھ نُوں کٹ دینا یاں اپنا سر کٹوانا !

نور دے تڑکے تیکر

ہولی ہولی ،
میری جندڑی دی بتّی دا ،
مکدا جاندا اے تیل ،
دھیرے دھیرے ،
ایس ہنیرے دے سینے وِچ ،
کرناں دے سُدھ تیر چلاندی ،
اِک پَل واسطے ،
رُک جاوے گی کھیڈ !

دُوجا پل گُذرن توں پہلاں،
میرے وَرگے ہور کھلاری،
اپنی جِند تلی تے دھر کے،
آجاون گے،
ایس مدان دے اندر،
فیر اِک واری مچ جاوے گی،
ڈبّ کھڑبّی کھیڈ!

ایہہ رَن پیندا روئے گا اینجے
نُور دے تڑکے تیکر!
ہاں ــــ نُور دے تڑکے تیکر!!

سانجھ دا اوہلا

تیز ہوا نے ،
جھاڑ دِتّے اَج
رُکھاں دے پیلے پتّے !

نرم ہَوا کل
بخش دوے گی
اِینہاں نُوں ساوے پتّے !

نرم ہوا جے
چنگی اے تے
تیز ہوا دی
منّدی نئیں!

رستے
اڈو اڈ دوناں دے
منزل
دکھرو دکھری نئیں!

پہلی قربانی

مَیں بیڑے وِچ بیٹھیا ہاں ،
بیڑا دُور سمندر دے وِچ '
رستہ بھُل کے ،
بڑے دِناں توں وہندا اے ،
میرے ساتھی ،
ہمت نال ،
مشقت نال '
چپو پئے چلاندے نیں ،
بھریاں ہوئیاں لہراں کولوں ،
اپنا آپ بچاندے نیں ،
اِک دُوجے دا ،
ساتھی بِپتا وِچ پئے ہتھ وٹاندے نیں !

ہولی ہولی ،
اِک اِک کر کے ،
کھان پین دِیاں چیزاں ،
مُکدیاں جاندیاں نیں ،
آسے پاسے ، دُور تے نیڑے ،
کنڈھا نظر نہ آوندا اے ،
سارا بیڑا
غم دے ڈوہنگے ساگر دے وِچ ،
پل پل غوطے کھاندا اے !

مَیں بیڑے نُوں ،
بُھکھ تے پیاس دے بھنور دے وِچوں کڈھن لئی ،
سب توں پہلی قُربانی دا ،
بھَر واں فیصلہ کیتا اے ،
اپنے آپ نُوں گولی مار کے ،
عہد مَرن دا کیتا اے !

میرے سائیں توں وِی سچ!

میرے سائیں توں وی سچ'
مَیں ہاں جھوٹھ تے توں ایں سچ !

مَیں جد گھر توں ٹُریا ساں ،
تیرے وانگ نردل ساں میں ،
باطل دے سنّاٹے دے وِچ ،
حق دا اُچّا بول ساں مَیں !

ڈُنیا گھُم کے اَج جد واپس آیا ہاں ،
تینوں ہتھ وی لانْدیاں ہویاں ڈر دا ہاں ،
تیرے چمکاں مار دے رُوپ نوں ،
کدھرے میرے تَن دی کالک ،
ناگن بَن کے ڈنگ نہ جاوے ،
رَنگ اپنے وِچ رنگ نہ جاوے !

ماںؔ دی چِنتا

ساڈی ماں نوں،
جیوندی جانئیں،
ساڈی کِنی چِنتا سی،
اینج لگدا اے،
اوس دی چِنتا،
مرکے وی جیویں مُکی نئیں!

اَج وی سُفنے دے وِچ آ کے،
میرا امتھا چُم کے مَینوں آکھدی اے :
"اُٹھ وے پُترا اپنے کھیت نُوں پانی لا لَے !"
میری بہن دے سِر تے چھَنی پاندیاں ہویاں کہندی اے :
"اُٹھ نی دِھیئے چرخا کَت لے !!"

دو رُوپ

کدی مَیں ایس زمین دے اُتے ،
ایسراں اپنی چھاتی کڈھ کے ٹُردا ہاں ،
جیویں میرا اپنا اَندر کیہندا ہووے ،
ایہہ اَسمان تے ایہدے تارے ،
سورج ، چَن تے سبھ سیّارے ،
دھوڑ نیں میرے قدَماں دی !

کدی میں ایس ای دھرتی اُپر،
اپنے موڈھے ایننج نواں کے ٹُرداہاں،
جیویں میںنوں جا پدا ہووے،
میرے پیراں ہیٹھ آ آ کے،
آپے مردے ہوئے کیڑے،
میںنوں اپنا رزق سمجھ کے،
میری موت اُڈیکدے نیں!

سوچ دِی کرڑی

توں میرے بچیاں دی ماں ایں ،
سُن میری گل دھیان دے نال !

کل بھانوّیں وسینک بھاں دے موت تے غلبہ پان ،
اَج ہر دھرتی واسی واسطے مرنا اَے برحق ،
مَیں وی ہاں اِک رُکھ داپتہ ، پِیلے پتیاں وانگ ،
اِک دِن سُک جاواں گا ، سُک کے جھڑ جاواں گا
دوجیاں پتیاں کولوں ، تیتھوں ، اپنے بچیاں کولوں ،
دُور کتے جا ڈِگاں گا !

مَینوں ایس دا کوئی غم نئیں ،
توں وی ایس دا رنج نہ کر ،
اپنے ہنجو اپنے پلے نال توں آپے پونجھ ،
توں میرے ہتھاں تے کوئی آس نہ رکھ ،
کل میرے نال ایہناں نے وی پتھر ہونا اے ،
تَینوں اپنے ہنجو اپنے ہتھیں پونجھنے پَینے نیں !

توں میرے بچیاں دی ماں ایں ،
سُن میری گل دھیان دے نال !

میرے دِل نوں جے کوئی چِنتا اے تے ایہو اے ،
مَیں جو کُجھ اپنے بچیاں نوں ،
اپنے خیالاں دے اَن ویکھے رُوپ چہ دینا چاہنداں ہاں ،
ہو سکدے مَیں دے نہ سکاں ،
مَوت مری ہو سکدے مَینوں اینی وِہل نہ دیوے

ایہناں ڈوہنگیاں سوچاں دی،
تے اپنی جان تے دا پرے ہوئے حادثیاں دی بھٹّی وچوں
کڈھی ہوئی شراب
اوہناں دے ذہناں دے نازک شیشیاں وِچ،
بوند بوند ٹپکانواں!

ایسی خدائی اندر تُوئیں اوہ کلّی ہستی ایں جیہڑی،
میری ذات دے اِک اِک پرت توں واقف اے،
ایسے واسطے مینوں ایہہ اُمید اے تیتھوں،
مَیں جے اپنے بچیاں نوں پرواز چڑھان توں پہلاں،
اوس انجانے دیس نوں جاواں
جتھے جا کے لوک کدے وی،
مُڑ نئیں آؤندے ویکھے،
میرے وچاراں نال توں اوہناں دی جھولی بھر دیویں گی!

مینوں مول وی ایہہ خواہش نئیں میرے بچّے،
میرے خیالاں نوں اپنے پیراں دی اِک زنجیر بنا کے،

جندڑی دے رستے تے چلّن،
میرے دِل نے میرے پیو دی اِک اِک گل توں کھلی بغاوت کیتی سی،
میرا پیو دی اپنے وقت دا نیا ہویا باغی سی،
نویاں نسلاں پرانیاں نسلاں دے پرچھانویں کولوں ہمیشہ بچدیاں نیں،
اوہناں دا ایہہ بچناں کوئی عیب نئیں اے،
زندگی دی تبدیلی نال خیالاں دی تبدیلی لازمی ہوندی اے،
ہاں صِرف اینی گل دا پالن کرنا ضروری ہوندا اے،
سوچ دی اِک کڑی وی وِچّوں غیب کدے نہ ہووے!

مَیں، جنگل تے دُکھ!

مَیں جنگل وِچ کلم کلا،
میرے چار چوفیرے دُکھ،
دُکھاں نال کِیہ دُکھڑے پھولاں،
اینہاں نوں کیہ میری سار،
دھرتی اُتے شیر تے چیتے،
لُغراں اُتے پھنیر سَپ،
ہیٹھاں چِیرے جاندا سینہسا،
اُپر ڈنگے جاندا ڈر،
میرے ہتھ وِچ تیر نہ نیزا،
کول مرے تلوار نہ ڈھال،
میرے نال کیہ بِیتن والی،
دُکھاں نوں دسنا بیکار!

رات دِی بات

راتیں اپنی جان توں پیاری تیوین نوں،
ہِک دے نال مَیں لاکے پیار وِدھیرا گوُہڑا کر داساں،
اوہدی وفا دے پُھلاں دی سنجری خُشبو دے شوہ دریا وِچ تر داساں،

موج جیہ آکے ہولی دِتی میں کوُیا:
"توُں ایں میری شمع، مَیں ترا پروانہ ہاں!"
اوہ بولی: "نیئیں — مَیں ہاں تہاڈی شمع، تسیُں پروانے او!"

ایہہ کہہ کے اوہ ہسّی، اپنی گل تے آپے شرمائی، شرما کے بولی:
"ہائے مَیں کیہہ کہناسی، کیہہ کہہ بیٹھی ہاں —
میری شمع تے تسیُں او، مَیں پروانہ ہاں!"

اوہدیاں جند وارن دیاں سدھراں، اسماناں نوں چھوندیاں سن،
میرا مان وی اوس سمے کجھ ڈاہڈا حدوں باہرا سی،
فیر وی اوس نوں چھیڑن خاطر،
اوہدیاں ریشمی زلفاں نال میں کھیڈ دے ہویاں بول پیا:
"سچی گل سچی اے، مونھ تے آیاں باہجھ نہ رہندی اے،
دوسریاں دی اگ وچ اپنے آپ نوں ساڑن والے کد،
اپنی اگ وچ دوسریاں نوں ساڑدے نیں،
تے — اپنی اگ وچ دوسریاں نوں ساڑن والے،
دوسریاں دی اگ وچ کتھے اپنے آپ نوں ساڑدے نیں!"

ایہہ گل سن کے اوہدے نین کٹوریاں اندر ہنجو نسے آئے،
میرے ہوٹھاں نے جنہاں نوں پی کے امرت دے ات مزے اڈائے

وجُود دِی پکار

سنجم سُنجیاں راہواں اُتے،
کلّم کلّے پھِردیاں ہویاں،
مینوں اکثر اِنج لگدا اے،
مَیں وی جیویں،
اینہاں دا اِک حِصّہ ہوواں!

جدوی ایسا ویلا آوے،
مَیں انجانے خوف چ ڈُب کے،
ہِک دے پُورے زور دے نال،
دیناں اپنے آپ نُوں واج!

ساڈے لیکھ

گھر ساڈے وِچ دیوا بلدا، بَل بَل بُجھ بُجھ جاندا،
اِک ویلے بتی مُک جاندی، تیل کدی ترساندا،
بتی تیل جے دوویں ہوون، بُلا ظُلم کماندا!

شیش محل آساں دے پل پل، دِل چُپ چاپ بناوے،
اگ سدھراں دی ایہنوں آکے، اک ویلے پگھلاوے،
اک ویلے وہماں دا پتھّر، ایہنوں توڑ مکاوے!

اِک بیڑی اے جِندڑی ساڈی، جیہڑی ہر دم ڈولے،
گھُمّن گھیری گھیر لوے تے موت دی بولی بولے،
لہراں اُپّر چڑھ جاوے تے ڈُبّن لئی پَر تولے!

ساڈے لیکھاں دے وِچ لِکھیا مَنجھاں وانگوں وہنا،
تِکھیاں ٹِیساں، گجھیاں پیڑاں، شام سویرے سہنا،
فیر وی پھُلّاں وانگوں یارو، کھِڑ کھِڑ ہسدے رہنا!

تھَل، جَل تھَل

مَیں دُنیا دے تھل وِچ پھریا،
شکر دوپہراں اندر،
سُکھ دا سُورج،
وَرھیاں بدھیں،
کرناں دے نیزے چمکاندا،
مَینوں مارن آیا،
کوئی وی سُکھ دا بدل اَج تک،
مول نہ مرے دَل آیا،
جیہڑا مَینوں ڈھال سمان،
اینہاں نیزیاں کولوں بچاندا!

ہُن جے توُں آئی ایں،
میرے سُکھ دا بدل بن کے،
تد مزا اے،

ایہہ بدل بس وسدا جاوے،
دنیا دے اس تھل نوُں،
جل تھل کردا ہویا،
اِک باغ بناندا جاوے،
جیہڑے باغ دا اِک اِک پھُل،
کھِڑ کھِڑ ہسدا جاوے،
سُکھے ناں کملاوے!

لوری

سَوں جا میریا چنّاں سَوں جا!
توُں سوویں تری قسمت جاگے،
چن تارے تینوں آکھن آ کے،
تیرے سُتے نور دی دین اے،
ساڈی لو، ساڈا لِشکارا،
سَوں جا میریا چنّاں سَوں جا!

تُوں بابل دے بَل دا مان ایں ،
اوہدے ہَل دے پھَل دا مان ایں ،
ماں دیاں سدھراں دا دسنیک ایں ،
اوہدی لاج دا ایں رکھوالا ،
سَوں جا میریا چنّاں سَوں جا !

تیتھوں نسّن دُور ہنیرے ،
چانن تیرا چار چوفیرے ،
چن وانگوں کدے گھٹیں نہ ڈھّیں ،
ہردم تیرا رُوپ سوایا ،
سَوں جا میریا چنّاں سَوں جا !

پُرے دی وا

توُں جندڑی دے باغ دا پھُل ایں ،
مَیں ہاں پُرے دی وا ،
میرے پَیراں دے وِچ اینویں زنجیراں ناں پا !

مَیں تے پَل پَل چھِن چھِن پانواں غُنچیاں نال دھمال ،
مَیں تے ہر دم کلی کلی دے نال رچانواں راس ،
میری چال نوں دیکھ دیکھ کے کھِڑ کھِڑ ہسّن وَن سوّنے پھل،
میرے لُوں لُوں دے وِچ وَسّے اِک اِک پھُل دی باس؛

مَینوں تیرے نال ای نئیں اے، سبھے نال اے پیار،
میرا رستہ روک نہ اینویں، ناں بن توں دِیوار!

بابل دا ویہڑا

ایہہ ویہڑا ،
بابل دا ویہڑا ،
جس دے وِچ توں ،
کھیڈدی ہسّی ،
ڈگی ٹھٹّی ،
پیلاں پاندی ،
پچھّی نسّی ،
اِک دن ایس نوں چھڈ جاویں گی ،
سُنجا سُنجا کر جاویں گی !

ایہہ ویہڑا ،
بابل دا ویہڑا ،
جس دے وچ توں پڑھنا سکھیا ،
قلم نوں پھڑ کے لکھنا سکھیا ،
گھر دے نکّے نکّے کمّاں وچ ،
ماں دا ہتھ ونڈانا سکھیا ،
بھولیاں بھولیاں، سوہنیاں سوہنیاں گلاں کر کے ،
بابل دے سوچاں وچ ڈبّے ہردے نوں پرچانا سکھیا ،
اک دن داغ وچھوڑے والا ،
ایس دے دل نوں لا دیں گی ،
کنج ٹٹڑے دھرتی تے امبر ،
ایس نوں توں وکھا دیں گی !

میرئیے لاڈاں پالیئے دھیئے ،
میرئیے کرماں والیئے دھیئے ،

جس دِن توُں ایہہ ویہڑا چھڈ کے جاویں گی ،
میرے تے وی اِک قیامت ٹُٹّے گی ،
میرے کنبدے ہتھّاں وِچوں ،
میری ڈنگوری چھُٹے گی ،
پر میں اوس اُداس سمے وِچ ،
ڈاہڈا خُوش وی ہوواں گا ،
جے میں ٹپ ٹپ روواں گا تے ،
مَیں ای کھِڑ کھِڑ ہسّاں گا !

مَینوں پتہ اے میرئیے دھیئے ،
کُڑیاں چِڑیاں ہوندیاں نیں ،
اَج اِک رُکھ تے اوہناں دا آلنا ،
کل دُوجے تے رہندیاں نیں ،
اِک گھر دی لَج پالدیاں نیں ،
دُوجے دا مان ودھاندیاں نیں ،

تیری ماں دی،
جیہڑے دہاڑے،
تَن تے سُوہے لیڑے پا کے،
متھے تے جھومر نوں سجا کے،

ہتھاں اُپر مہندی لا کے،
اکھیاں دے وِچ کجلا پا کے،
گھُنڈ دے اندر سیس نوا کے،

اِس ویہڑے وِچ آئی سی،
نال بہاراں لیائی سی،
اپنے بابل دے ویہڑے نوں،
اُت سُنجا کر آئی سی!

ایہہ کوڑ نہیں—

ڈُنیا چاہوے مَیں ویکھاں ،
تصویر دا اِکّو پاسا ،
اوہ جِس نوں سچّا آکھے ،
مَیں اوس نوں سچّا آکھاں ،
جِس نوں جھوٹھا جان لوے ،
مَیں اوس نوں جھوٹھا جاناں !

جے مَیں ویکھاں ،
سچ دے اندر کِیا ہویا جھُوٹھ ،
جے مَیں ویکھاں ،
جھُوٹھ دے ملبے ہیٹھاں دبیا ہویا سچ ،
ایہہ دُنیا مینوں انھّا آکھے ،
آکھے مینوں کملا !

ایس اِک واسی دُنیا وِچ
ایہہ کوڑ نیئیں میں انھّا ہاں !
ایس اِک واسی دُنیا وِچ
ایہہ کوڑ نیئیں میں کملا ہاں !!

کیہ دساں میں......

توں پچھیں میں جاپدا ہاں کیوں ایناں اَج اُداس اُداس،
کس کارن نئیں اَج گواچے گواچے میرے ہوش حواس،
میرے ہوٹھاں تے کیوں نئیں اَج تیرے پیار دے مٹھے گیت،
کتھے گئی پچیاں وَل، ہنجو بھر کے ویکھدے جان دی ریت!

کیہ دساں میں تینوں اَج کیوں پتھر بنیا ہویا ہاں،
جیوندی جانیں جیویں اپنی قبرے اُتردا جاندا ہاں،
کل تیکر تے غیراں نے مری ہِک تے تیر چلائے سن،
مینوں ماتاں دین دی خاطر سب حربے ازمائے سن،
اَج بھر یاراں بیلیاں کولوں کنڈ تے خنجر کھادے نیں،
فیر بچاون لئی اوہناں نوں خنجر آپ لکائے نیں!

اِک تسیں او جگ وِچ باقی جنہاں نے وَیر کمایا نئیں،
میرے مان دے رنگ محل نوں حالی ہیکر ڈھایا نئیں!

سوچناہاں کل تسیں وی بھانویں، کوئی کٹاری مار وگے،
یاراں بیلیاں وانگوں میرے پیار دا قرض اتار وگے،
اپنے لہو دے دھبے اپنے ہتھاں نال میں دھوواں گا،
اپنا ماتم آپ کراں گا، اپنے آپ تے رو واں گا!

شکرا اے تُوں نئیں میرے نال!

اَگے میرے ڈُوہنگا ساگر،
پِچھے میرے تپدا تھل،
پُٹاں پیر تے میں ڈُب جاواں،
جے پرتاں تے جاواں بَل!

کُچھ اپنے بارے

اِک ویلے خُشبو دے نال مَیں رَجھ کے پینگاں پاناہاں ،
اِک پل وار وَروِلیاں دے سنگ اپنی کھیہ اُڈاناہاں ،

تیرے پَیراں دی جھانجھر دی بڑی سُہانی لگدی اے ،
پر میں کدے کدے تلوار دے نال وی جی پرچاناہاں !

مِیا تیری سیج تے سَونا مَینوں چنگا لگدا اے ،
پر اِک وقت مَیں ہسدیاں کھیڈدیاں سُولی وی چڑھ جاناہاں !

میرے پیار تے تیرا مان تے ایہہ بھرواسا ، ٹھیک نئیں ،
مَیں تاں کسے گھڑی خود اپنے آپ نُوں وی چھڈ جاناہاں !

اور دی ٹھور

توں سورج ،
مَیں سُورج مکھی ،
توں جس اور ،
میں اوسے اور
پھر ایہہ دَس کدی تے ملیوں ،
تیری اور دی کیہ اے ٹھور!

مَیں!

مَیں جگ اندر سبھ توں وکھرا،
میرا جھنڈا سبھ توں اُچّا،

کراں مَیں دھرتی دیاں پرچولاں،
ست اَسمان مَیں پل پل ٹولاں!

وِچ خلا دے اُڈّن والا،
چن تیکر جا اپڑن والا،

اپنی ہمت ویکھ ویکھ کے،
اپنی قدرت ویکھ ویکھ کے،

میری اپنی عقل دی دنگ اے
میرا نویکلا رنگ تے ڈھنگ اے!

مشورہ

میری لاش نوں ،
جھٹ ٹھکانے لاڈیارد ،
اینج نہ وقت کھنجاڈیارد !

میری گردن وِچ کِس کِس دیاں ،
اُنگلیاں کھبیاں ہوئیاں نیں
دُنیاجان نہ جاوے !
رات دے گھُپ ہنیرے دے وِچ
میرے گل نوں گھُٹن والے
ہتھاں دے وَل
کسے دا دھیان نہ جاوے !!

مَیں تے توُں

مَیں رانجھا توُں ہیر سیال ،
توُں سوہنی تے مَیں مہینوال ،
ساڈا جیونا مرنا اِک ،
اسیں ہمیش اِک دُوجے نال !

ایہہ بندھن توُں اِنج نہ توڑ ،
میرے پاسیوں مُکھ نہ موڑ ،
شک دا ہاتھی اَت بدمست ،
آنکس دے دے ایس نوں ہوڑ !

پیار نوں وہم دے نال نہ ٹول ،
اُمرت دے وِچ زہر نہ گھول ،
جوت جگا بھروا سے دِی ،
فیر دِلاں دی کرپرچول !

جگ دی شوبھا، جگ دا مان ،
تیری میری جان پچھان ،
دھرتی سُنجی تیرے باہجھ ،
بِن میرے بے نور اسمان !

نویکلا اَنگ

شہر دے شور شرابے اَندر،
قبرستان دِی چُپ وی ویکھ !
قبرستان دے سنّاٹے وِچ،
شہر دے ہنگامے وِی ڈُھونڈ!!

کیہ سَوکھا ، کیہ اَوکھا !

میرے چار چوفیرے ڈیری ،
مَیں کلّم کلاّ و چکار !
میرے اِک ہتھ دے وِچ ڈھال ،
دُوجے ہتھ دِے وِچ تلوار !
ڈھال دے نال میں ہلے رو کا ،
کراں تلوار دے نال میں وار !

اپنے اَنت دا محرم ہاں مَیں ،
سُٹاں فیر دی کیوں ، ہتھیار !
لڑ دیاں ہویاں مرنا سَوکھا ،
اَوکھا ڈر کے منّنی ہار !

کافی ہاؤس

اِک بغیچہ
جس دی
اِک اِک کیاری دے وِچ
وَن سونّے
رنگ برنگے
پُھل
واپ چلے
بھانویں جھکڑ جھلّن
بھانویں رُت خزاں دِی ہووے
موسم ہووے بہار دا

جیہڑے پل پل
کھِڑ کھِڑ ہسّن
کناں دے وِچ
اَمرت گھولن
پر جے دیکھو
اوہناں دی اکھ وِچ
اوس دا موتی کوئی نئیں
تے جے سُنگھو
اوہناں دے پلّے
اِک رتّی خشبوئی نئیں !

بپتا

میرا دِل اے
اوہ مکان
چار چوفیرے
جس نوں لگی ہووے اگ
میریاں سدھراں
اوس مکان دے
اوہ وسنیک
جنہاں نوں ملے نہ باہر آؤندی
کوئی راہ
جیہڑے چیکدے
کرلاندے
اندر ای اندر

سٹربل کے
ہو جان سواہ !

ایس مکان دا
توں وی سیں سجناں
اک وسنیک
تیرے نال دی
بیت گئی اے
جو بیتی اے
ہوراں نال
تیری سواہ وی
لے اُڈی اے
سمے دی تیز ہوا !

سوچناہاں !

مَیں تے رات نوُں
پل بھر لئی وی
سَوں نئیں سکدا
جے توُں ہوویں
نہ میرے نال
کول نہ ہون
جے میرے بال !

سوچناہاں
مَیں کنج گذاراں گا
اوہ لم سلمی رات
جس دے وِچ
اِنسان دے نال
سجن تے نیں دُور دی بات
اپنا آپ وی ہوندا نئیں !

شیشہ

مَیں ہاں اِک نماناں شیشہ
جس نُوں سبھے
چائیں چائیں چکدے نیں
پر جد اوس اِچ
اپنا چہرہ تکدے نیں
اوس تے اِک دم
گرمی کھا کے
چِتھے ہو کے
اوس نوں بھُنجے سُٹدے نیں ،
چینی چینی کر دے نیں !

تیری جھانجھر، میری بیڑی

ڈُور دراڈے وسّن والیا، میرے کول دی آ ،
باغاں دے وِچ گھُمّن والیا، تھل وَل پھیرا پا !

اوس دے موتی رولن والیا، تپدی ریت دی دیکھ ،
سبز کیاریاں ٹولن والیا، جھُلسے کھیت دی دیکھ !

تیرا سکھ مَینوں کھلدا نئیں، مرے دکھ وَل جھات تے پا،
اپنی جھانجھر، میری بیڑی دی اُلجھن سُلجھا !

دھیان دے نال ذرا سُن اپنی جھانجھر دی جھنکار ،
میری بیڑی دی کھڑ کھڑ تے کر کجھ سوچ وچار !

دوناں دے سنگیت دی سانجھ نوں جے توں لویں پچھان ،
روندی کرلاندی دھرتی نوں ، مل جاوے نروان !

پر جے تینوں سمجھ نہ آیا ، ایہہ سنجوگ دا راگ ،
ڈنگ جاوے گا تینوں سمے دی چھیڑی ہوئی ناگ !

پھُل تے تھَل

میں اِک نکّے جئے بُوٹے دا نِکّا جئیا پھُل ،
میرے چار چوفیرے چوکھا وڈا سارا تھل ،
جس وِچ ہر پل اُڈ دی رہندی سڑدی بلدی ریت !

مینوں مان اپنی خشبو دا ،
اپنے رنگ دا عاشق میں ،
تھل دی ریت دا اِک اِک ذرہ
ویری میرے رنگ ، مری خشبو دا اے !

جانناہاں مَیں ،
اوہ دِن دُور نہیں اے جس دِن ،
میرے خُون دے پیاسے ذرّے ،
مَینوں مار مکاؤن گے ،
میری اِک اِک نرم تے کومل پتی نوُں ،
دُھندی قبرے پاؤن گے !

فیر وی دِل وِچ دُھن اے مَیں کملاؤن تیکر ،
لَغر توں مَیں جھبڑ جاؤن تیکر ،
اپنے آسے پاسے رنگ لٹانواں گا ،
خشبو واں پھیلانواں گا ،
ہمّت مُول نہ ہاراں گا !

ایہناں نال کیہہ بیتے گی !

گھر پہنچن وِچ
راتیں مینوں
ہو گئی ڈاہڈی دیر !

تیوِیں نے جد
بُوہا کھوہلیا
تے میں تکیا
اوس دا مُونہہ
ڈاہڈا اَلتھیا ہویا سی !

اوس نے مینوں
اکھیاں دے وِچ
ہنجو بھر کے پُچھیا :

"خیر تے سی ؟"
تسیں تے اینی دیر
کدے نئیں کیتی سی
اَج تے اپنا اتا پتہ دی
تسیں نہ دَس کے گئے سَو
مَیں اِک اِک نوں
پُچھ پُچھ کے
دِلگیر ہوئی
بچّے سارے
رو رو کے ہلکان ہوئے
ہُنیں
اُڈیک اُڈیک کے تہانوں
بُھکھن بھانے
سَوں گئے نیں ! "

ایہناں دی
ایہہ بِلپاٹُسن کے
اِک دم جیویں
میرے اُتّے
بجلی ڈِگ پیٔ
مَیں ویہڑے وِچ
ڈِھٹّی ہوئی
منجی اُتّے
چُپ چپیتے
ڈھے کے
سوچن لگ پیا —
اَج تے مَیں
کجھ گھڑیاں واسطے کُھنجیا ساں
گھر دا رستہ بھلیا ساں
کل جے مَینوں

جانا پئے گیا اَیسی تھاں
جس دا اتا پتہ لوکی تے
سجناں نُوں وی
دسدے نئیں
جتھے جا کے
پرت کے وی کدے
آوندے نئیں
فیر مری تیویں
تے میرے بچیاں دا
خورے حال
کیہ ہووے گا
میرے پچھوں
ایہناں دے
ایس پیار دے ہتھوں
ایہناں نال
کیہ بیتے گی!

دُکھ

اِس جندڑی دے مارو تھَل وِچ
مَیں اِک دُکھ ہاں
جِس دی سنگھنی چھاں دے ہیٹھاں
لوکی بہہ بہہ جاندے نیں
سڑدی بلدی دُھپ دے کولوں
اپنا آپ بچاندے نیں
پر جد ٹُرندا ویلا آوے
میریاں سوہل تے کومل لَغراں
توڑ توڑ لَے جاندے نیں !

کاہنوں موت توں پہلاں مرئیے!

میلیا تیرے تن تے لیراں،
تیرے پیراں وِچ زنجیراں،
گھٹاّ گھٹّا تیرے وال،
ڈِگدی ڈھیندی تیری چال،
تیرا پِنڈا لہو لہان،
اُکھڑیا اُکھڑیا تیرا ساہ،
تینوں اپنی جِندڑی بارے
اِک پل دا وی نئیں وساہ!

جندڑی

اِک نیں جھیڑی
ڈِگدی ڈھیندی
چڑھدی لیہندی
ہر دم وہندی
رہندی اے !

اِک نیں جھیڑی
خورے کیہڑے
پربت وِچوں

فیر وی اینویں سوچ سوچ کے،
دھیان دی تختی پوچ پوچ کے،
قلم نوں دل وچ چوبھ چوبھ کے،
لہو وچ ایس نوں ڈوب ڈوب کے،
ناں لِکھ حرف غماں دے یار،
ناں پا اپنے آپ تے بھار،
اینج نہ اپنا درد ودھا،
جِند نہ اپنی آپ گھٹا،
جد آنی اے آ جاوے گی،
اپنا رُوپ وکھا جاوے گی،
کاہنوں موت توں پہلاں مریئے،
اَن ہونی نوں ہونی کریئے!

کیہڑے ویلے
نکلی سی
جھرنا بن کے
اُتری سی !

اک نیں جیہڑی
جنگل جنگل
نیلے نیلے
موراں وانگوں
پیلاں پاندی
لنگھدی اے
آلے دوالے دی
ہر چیز نوں
اپنے رنگ وچ
رنگدی اے !

اِک نئیں جھیڑی
اپنی جان دی
بازی لا کے
بلدے تھلّاں دی
مارُو تریہہ
بجھاندی اے
جگ دا مان
ودھاندی اے!

اِک نئیں جھیڑی
نخورے کیہڑے
شوہ دریا وِچ
کیہڑے ویلے
ڈِگّے گی
کھیڈ پرانی
جِتّے گی!

ونجارا

مَیں ونجارا
اصلی ہِیرے
سُچّے موتی
ویچن والا!

میرے ہیرے
جنہاں نُوں
میری اپنی جندنے
کالے پَربت
کٹ کٹ کڈھیا
میرے موتی
جنہاں نُوں

میری اپنی جان نے
شوہ دریا نوں
ٹول کے لبھیا!

مَیں اپنے
ایہہ ہیرے موتی
کوڈیاں دے مُل
رُسدن دیچاں
پلیوں پا داں
گکھ نہ وٹاں
مینوں وڑنج دا
ڈھب نہ آوے
جیہڑا گاہک
مرے کول آوے
اوہو مینوں
لُٹ لے جاوے!

ہیرے آسے پاسے ہور وی
بیٹھے نیں کنے ونجارے
تن دے اُجلے
من دے کارے
نقلی ہیرے
جھوٹھے موتی
وچ بزار دے
ویچن سارے!

آون گاہک
تے جاون گاہک
ہس ہس
مال چکاون گاہک
ایہہ ونجارے جو منگن
دے جاون گاہک!

اَنت دا قِصّہ

مَیں ٹُردا ہاں ،
کلم کلا ،
جِندڑی دے سُنجے رستے تے ،
اَگے پِچھّے ،
سَجّے کھبّے ،
میرے اپنے آپ بِناں ،
کوئی نظر نئیں آؤندا اے ،

ہاں اِک میرے پیراں دے دِلگیر نشان ،
میرے پِچھے پِچھے ٹُردے آؤندے نیں ،
ہولی ہولی ،
دھیرے دھیرے ،
اوہ وِی مِٹ دے جاندے نیں ،
ویلے دی ہر پاسے اُڈدی ظالم ریت ،
اوہناں تے پَیندی جاندی اے ،
میرے کن وِچ ،
میرے اَنت دا قِصّہ کہندی جاندی اے !

غزلاں

O

میرے تن تے داغ نہ دھبّہ، اینویں مَیں شرمانواں کیوں،
وَن سوَنّے کپڑے پاکے، اپنا آپ لُکانواں کیوں!

اپنے ہتھیں کشتی توڑی، چپّو سُٹّے مرضی نال،
ہُن جد ڈُبّن ویلا آیا، دس خاں مَیں پچھتانواں کیوں!

مَیں عاشق سُورج دا، چن دا، کرناں دا، رُشنائی دا،
پھردا اے میرے اگے پچھّے، میرا ای پرچھانواں کیوں؟

میرا ای کوٹھا کچا نئیں اے ، سبھ گھر ایتھے کچے نیں ،
کالے بدّل چڑھدے ویکھ کے، میں ایناں گھبرانواں کیوں !

میریاں سدھراں مینوں اپنی جندڑی توں وی پیاریاں سَن ،
میں ایہناں نوں کنج کفنانواں ، ایہناں نوں میں دفنانواں کیوں !

شیراں وانگ میں ہِک وِچ نیزا کھا کے مرنا سِکھیا اے ،
بُزدل بن کے ، کنڈ دکھا کے ، اپنی جان بچانواں کیوں !

وِچھڑے سجناں دا غم عارفؔ ، میں کیویں بُھل سکدا ہاں ،
جس نے مینوں کندن کیتا ، میں اوہ اگ بُجھانواں کیوں !

کنڈے بیج کے توں پھلاں دے اُگن دی اُمید نہ رکھ ؛
جو کُجھ جِندڑی دے پیالے وِچ آپ نچوڑیا ای آپے چکھ !

اکھیاں دی مجبوری کیہہ کُجھ نظروں اوہلے رکھدی اے ،
امبر اُتے ناں اِک سورج ، ناں اِک چن ، نہ تارے لکھ !

شیشے بن کے اپنے ساہمنے ، کاہنوں مُڑ مُڑ آؤنا ایں ،
میتھوں جھلی نہ جاوے سجناں ، تیری لِشک تے اپنی دُکھ !

شک دا ویری سپ اساڈے، پیار نوں جیویں ڈنگ گیا،
توں ایں چپ چپ گم سم وکھرا، میں ہاں گم سم چپ چپ وکھ!

ویلے کولوں پچھے رہنا، جے تینوں منظور نئیں،
بند کریں ناں کن کدے دی، کھلی رکھیں اپنی اکھ!

مینوں تخت دا رعب نہ دے توں، لوبھ نہ دے توں محلاں دا!
میتھوں کدے وی ہو نئیں سکدی سچ دی نندیا، جھوٹھ دی پکھ!

اندر دی اکھ کھولھ کے عارف، ویکھ اُچ نیچ زمانے دی،
سدا نہ پربت بھارے ہوندے، سدا نہ ہولے ہوندے ککھ!

دھرتی اُتے امبر بن کے، عارف جیہڑا چھایا اے،
اِنج لگدا اے اوہو میرے لُوں لُوں وِچ سمایا اے!

میرا اپنا آپ وی جد مری سنگت توں گھبرایا اے،
بلدے تھل وِچ نال مرے پرچھانواں میرا آیا اے!

باغ دے اِک اِک بُوٹے اُتّے، اِک اِک پھُل کھڑایا اے،
نرم ہوا دا رُوپ وٹا کے، اپنا آپ لکایا اے!

شہر تے شہر دے وسنیکاں دی فکر نے اَت تڑفایا اے،
جد وی پانی دا کوئی ریلا، کنڈھے دے وَل آیا اے!

لمّی تان کے سُتّا ساں میں، جھُوٹھے سُفنے تکدا ساں ،
چڑھدے سُورج دِی جگ مگ نے، مَینوں آن جگایا اے !

ساوے پتّے توڑ کے سُٹ گئی، سمے دی تکھّی تیز ہوا،
پیلے پتّے ٹُٹّے آپے، دوش ہوا تے آیا اے !

میرے ساہمنے اپنے رُوپ دا شیشہ کیوں نئیں رکھ دیندا،
اوس نے مَینوں اپنے آپ چہ کاہدے لئی الجھایا اے !

پربت پربت، جنگل جنگل، پیلے نیلے پھر دا ہاں ،
مَیں اپنا ایہہ جیون وا دے بُلّے وانگ وِہایا اے !

ایہہ جادُو نگری اے عارفؔ، بن مُڑیاں تُوں ٹُر دا جا ،
جس نے پرت کے ویکھیا ایتھے اوہو جھٹ پتھرایا اے !

○

تیری اَگ وِچ بَل کے مینوں چَین نہ مِلیا اِک وی پَل ،
فیر مَیں کیہڑے دِل نال آکھاں، توں وی میری اَگ وِچ بَل !

غم دے لنبو ساڑ چکے نیں، میرے تَن دا لال قِلا (قلعہ)
ویکھیں کِدھرے ساڑ نہ دین ایہہ تیرے بَدن دا تاج محل !

عشق دی ٹور ٹرن توں پہلاں، ٹھنڈے دِل دے نال ایہہ سوچ،
کِنّے منزل تے اَپڑے نیں، کِنّے راہ وِچ ہوئے شَل !

سَوکھا اے سسّی اکھوانا ، اوکھا اے پَر بن کے وکھانا،
پُنّوں یار دے میل دی خاطر ، لنگھنے پیندے مارُو تھَل !

سوہنی نے مہینوال دے ڈیرے، تَر کے جَد پجنا چاہیا ،
ناگن وانگوں شوکن لگ پئی، جھَٹ چناں دی اِک اِک چھَل !

○

مَوت نُوں ہتھا جان لیئے تے، سو سو مَریاں اِک اِک پل،
کھیڈ سمجھ لیئے جے مَوت نُوں، آئی مَوت وی جاوے ٹل!

جندڑی دے دُکھاں وِچ گھِر کے، خُوشیاں توں اِنکار نہ کر،
دِلدل ویکھن والیا سجناں، اکھیاں چُک کے ویکھ کمَل!

شوہ دریا وِچ ڈِگدی ہوئی نَیں دا ایہہ سنیوڑا سُن،
منزل اپنی کدے نہ بھُلیں، راہواں بھانویں لکھ بدل!

دُنیا تیرے بھاگاں دے وِچ، ساری عُمر دا بلنا اے،
پر ایہہ تیرے وَس دی گل اے، دیوے وانگ بلیں پَل پَل!

دِیوا جیہڑا بلدا بلدا، نُور لُٹاندا جاندا اے،
نُور جیہدے سُدھ تیراں ہتھوں دُور ہنیرے دے وَل چھَل!

○

بند ہوا دے ساگر دے وِچ اپنا آپ ڈبوئے گا ،
جھکڑ جھلیا تے ہر پتہ چیکاں مار کے روئے گا !

مَیں اوہ چن ہاں جیہڑا اَجد دی اَسماناں تے نِکلے گا ،
ایہہ سمندر لہراں بن کے راگ انوکھے چھوئے گا !

دَردھیاں گولیاں اَگے کھلو جا، پَر اِک پَل لئی ایہہ دی ویکھ،
حق دی خاطر کیہڑا ساتھی ، تیرے نال کھلوئے گا !

اَج میرے نکّے جئے دُکھ تے سبھ دے سبھ کُر لاندے نیں،
کل میرے مرجان تے ویکھو، کون اکھیّرا روئے گا!

سبھ توں اُچّے پربت اُتے، بھانویں اپنا محل بنا،
پر ایہہ سوچ سمجھ لَے پہلوں پتّھر کیہڑا ڈھوئے گا!

اوتھے مَینوں کھڑ و نہ یارو، جو بیتی سو بیت گئی،
اوہ تے مَینوں دُوروں ای ویکھ کے، اپنا آپ لکوئے گا!

سُنیا اے اَدھی رات دا سُورج، عارفؔ رُوپ دکھاویگا،
کہندے نیں چُن کرناں دے وچ تارے اَج پروئے گا!

○

غم دا روگ اولڑا جیہڑا، ہڈاں وِچ بہہ جاندا اے،
اوہ بلوان نہ ڈِٹھا جیہڑا، ایس دی سٹ سہہ جاندا اے!

لہراں نال توں جا ٹکرادیں، ہڑ کولوں گھبرادیں ناں،
جیہڑا دریا اج چڑھدا اے، اوہ بھلکے لہہ جاندا اے!

جھوٹھ دی چرچا سچ دے ظاہر ہوون تیکر ہوندی اے،
واء چلے تے ریت گھروندا، اک پل وِچ ڈِھ جاندا اے!

چَندن رُکھ ویہڑے وِچ لاکے، ایس دی چھاں وِچ بیٹھاں،
جس دے لیکھاں وِچ خوشبو واں، نال اوہدے کھیہ جاندا اے!

لال ہنیری ہتھوں باغ دے اِک اِک رُکھ تے کیہ بیتی،
لغروں ٹُٹا ساوا پتّہ، کَن سَن وِچ کہہ جاندا اے!

وقت کسے دی خاطر عارف، پل بھر لئی وی رُکدا نئیں،
جیہڑا وقت دے نال نہ ٹُریا، اوہ پچھے رہ جاندا اے!

○

لوکی مینوں چہرے اُتے خول چڑھا کے مِلدے نیں،
مُنہ دے کِنّے مِٹھّے سارے، کِنّے کوڑے دِلدے نیں!

سجناں دے کرماں دے قصّے، سوہنی تے جا مُکدے نیں،
کِنّے پریم پجاری اَج وی، کچّے گھڑے تے ٹھِلدے نیں!

دَھرتی دے اِک اِک جائے تے جِنداپنی مَیں وار دا ہاں،
وا چلّے تے اِک اِک رُکھ دے سارے پتّے ہِلدے نیں!

چار چوفیرے ویکھنے پَے گئے ڈراؤنے خواب حقیقت دے،
ایہہ ساہے جھلّن نہیں اَکھ دے، جھیڑے اَکھ دِتے پلدے نیں!

پلکاں وی چک ہولی ہولی، بول وی دِھیرے دِھیرے بول،
جے پھٹ پَین دِلاں اندر تے، قیامت تِیک نہ سِلدے نیں!

عارفؔ آییں وکھاواں تینوں، منظر نویں زمانے دے،
کندھ دے حرفاں نُوں کُجھ بندے ننّوآں نال پئے چھلدے نیں!

○

آساں اُتے نراساں اِک مِک ہو کے ہر دَم کرن نبھاہ ،
میرے دِل دی نگری دے وِچ کوئی فقیر نہ کوئی شاہ !

مَیں مَن موجی مَینوں تہاڈے فیصلیاں دی کیہ پرواہ ،
میرے عملاں نُوں پئے آکھو، کدے ثواب تے کدے گناہ !

میری رگ رگ وِچ رَت بن کے، لہراں لیندا تیرا پیار ،
رُوح سمان اسے وسدی رَسدی میرے تن وِچ تیری چاہ !

ڈھلدے سورج، گھٹدے چن دی اس دُنیا وِچ جھوٹھ نئیں،
مینوں تیرا کیہ بھروسا، تینوں میرا کیہہ وساہ!

تیری یاد دی تیرے وانگوں، مینوں چھڈ کے چلی گئی،
کلم کلاّ طے کردا ہاں، میں جِندڑی دا سنجا راہ!

ہور کِنّے کُو چِر مَیں بھوگاں گا، غَم دے تھلاں دی تپدی ریت،
ہور کِنّے کُو چِر ہور نہ آوے حالی مینوں سُکھ دا ساہ!

عارف کون پچھانے میری ذات دیاں گہرائیاں نوں،
میں ہاں اوہ سمندر جیہڑا آپے لبھے اپنی تھاہ!

○

سوچ وچار چہ، گیان دھیان وِچ، دِتّی عُمر وِسار،
فیر وی گیانی جان نہ سکیا، اندر دے اسرار!

مَیں ویلے دا جایا، ویلا میرا پالن ھار،
میرے ای سِر تے ہر دم لٹکے، ویلے دی تلوار!

شہر نوں اَگ نے گھیر لیا تے مَچ گئی ھاھاکار،
آپو دھاپ چہ کوئی کسے دی مُول نہ لیندا سار!

میرے سِر دے زخم نے بخشی، مینوں اوہ دستار،
سونے توں وی مہنگی لگدی، جس دی اِک اِک تار!

مینوں لوکاں پگ پگ ڈنگیا، بن بن زہری ناگ،
شک دِیاں نظراں نال میں ویکھاں، تیرا سچّا پیار!

مَیں منزل تے کیویں اَپڑاں، لکھ توں ہوویں نال،
میرا اپنا آپ اے میرے رَستے دِی دِیوار!

سمے دے نال بدل جاون گے، سارے حال حوال،
کل تے ٹال نہ مینوں پڑھنا، مَیں اَج دا اخبار!

زخمی مرگ ہاں مَیں وی عارفؔ، لکن نوں لبھاں تھاں،
نگری جنگل وانگ ڈراؤنی، چیتے جہی خونخوار!

○

کالی رات تے سنگھنے بدّل ، ویکھ ویکھ کے اِنج نہ رو،
بجلی دا لشکارا بن کے جگ نُوں نور دی دے کنسو!

مَیں چاہوّاں تے تد وی اپنے پیار نُوں ڈک نئیں سکداہاں،
پُھل کھِڑے تے رکھ نئیں سکدا اپنے تیک اپنی خَشبو!

خندنمانی دا دارُو نئیں، اَگ تے پانی دی ایہہ کھیڈ ،
ناں ہاواں دے لنبو لاتوں، ناں ہنجواں دے ہار پرو!

اِس جگ دی ہر چیز دا جیویں رُوپ گواچا ہویا اے،
سُورج لبھے چانن اپنا، تارے ڈھونڈن اپنی لو !

سَجناں دے سنجوگ دے قصّے۔ کِس نوں وِیہل اے، کون سُنے،
اکلاپے دی کھوہ وِچ بہہ کے اپنے زخم توں آپے دھو !

غیراں تے بھروسا کر کے اپنا بھرم گنوائیں گا،
توں اپنے ایہناں پیراں تے، ہمّت کر کے آپ کھلو !

میرے کپڑے ٹاکیوٹاکی، تیرے لیڑے لیر کتیر،
میرے ننگ دی فِکر نہ کر توں، عارف اپنا آپ لکو !

○

سبھ دی خاطر جیونا مرنا ، گل تیرے مطلب دی نئیں،
پر ایہہ میری ریت اے سجناں، ہاں ایہہ عادت سبھ دی نئیں!

سورج دے شیشے وچ اپنے آپ نوں ویکھ سکیں تے ویکھ،
تیرے لاٹاں مار دے مکھ نوں، چن دی آرسی پھبدی نئیں!

جندڑی موت کولوں کد ڈر کے، اپنا مان گھٹاندی اے،
لہرتے کنڈھے نال اے کھیندی، اوس دے کولوں دبدی نئیں!

جس دے زور تے میری رت کمائی خریدن آیا ایں ،
اوس تے چھاپ اے میرے ناں دی ، اوہ نقدی ترڈ بدی نئیں !

تیری چھب نوں ویکھ کے جے مَیں اپنا آپ بھُلا بیٹھا ،
ایہہ تے بھولپنا اے میرا ، غلطی تیری چھب دی نئیں !

اپنے مندے حال نوں مُول دی توں اپنی تقدیر نہ آکھ ،
ایہہ چھیڑا اے ہور کسے دا ، مرضی تیرے رب دی نئیں !

ایس کوڑی دُنیا دا کیوں عارف شکوہ کردا ایں ،
توں ایہہ دُنیا بدل دی سکنیں ، جے ایہہ تیرے ڈھب دی نئیں !

○

کِیہ دسّاں مَیں اپنے آپ نُوں سان تے آپ چڑھا کے ویکھ،
ریت دا محل اے تیرا اُجْنّہ، تیز ہوا وِچ آ کے دیکھ !

کندھ اُسار کے اپنے غم دی، اوس دی چھاں وِچ بیٹھیا ایں،
دُوسریاں دے دُکھاں دے مارو تھل دی دھپے ہی کھا کے ویکھ !

شیر دے مُونہہ وِچ آئے ہوئے مِرگ تے کِیہ کُجھ بِیت دی اے،
ایہہ جانن لئی اِک واری توں مِرگ دا رُوپ وٹا کے دیکھ !

دھرتی دے نال اپنے سارے رشتے توڑنا سوکھا نئیں،
سجناں دے سنگ، آخری ہچکی لیندے کسے نُوں جا کے ویکھ!

ملیا تیرے چار چوفیرے، ڈاھڈا گھُور ہنیرا اے،
اپنے لہُو دی لالی دے نال اپنا مُکھ چمکا کے ویکھ!

کنڈھے بَیٹھ کے ہڑ دے زور دا کِیہ اندازہ کردا ایں،
پانی دے وِچ کُد کے لہراں نال ذرا ٹکرا کے ویکھ!

ساری دُنیا نُوں سمجھانا تیرے وس دا روگ نئیں،
عارفؔ کلّا بیٹھ کے اپنے آپ نُوں توں سمجھا کے ویکھ!

○

مَیں ڈاچی ، توُں ڈاچی والا، پَل پَل وِچ سو سو تھل پار،
مَیں ہاں تیری باندی بردی، تیرے ہتھ وِچ مری مہار !

توُں اَسمان دا چَن ملیں تارا، میری لو تیری لشکار،
تیرے وَرگا ہور نہ کوئی، میرے جہیاں لکھ ھزار!

ہُن تے کِتھے ڈُبن تَرن دے، کرنا ایں توں قول قرار،
ویکھیں کدھرے چھڈ نہ جاویں، گھُمن گھیری دے وِچکار!

باہنہ دِیاں ونگاں، ہار گلے دا، متھے دا ٹِکاّ بیکار،
تیرے باہجھوں مول نہ بھاوے مینوں ایہہ سولہ سنگار!

توں ساں کول تے پھُلاں وانگوں مَیں پئی کھِڑ کھِڑ ہسدی ساں،
توں ایں دُور تے ناگن بن کے ڈنگے کلیاں دی مہکار!

دُنیا نے مری وات نہ پُچھی، مینوں ایس دا دُکھ غم نئیں،
توں کیوں میری لاج نہ رکھی، توں تے لیندوں میری سار!

تینوں اُڈیکاں، اُدسیاں پانواں، مُڑ مُڑ تکاں تیری راہ،
دُور دُراڈے وَسدیا سجناں، سُن میری چُپ چاپ پکار!

○

شیشے دے وِچ تکدیاں ہویاں، کاہدے لئی شرماندا ایں
اوس دے دِل وِچ چور جے نئیں تے، ایتھوں کیوں گھبراندا ایں!

رات نوں ایتھوں ڈر کے گھُپ ہنیرے وِچ لُک جاندا اے
دِن ویلے پرچھانواں میرا مینوں نِت ڈراندا اے!

ویلا میرا ازلی ویری، ایہہ وی ویر کماندا اے،
میرے ای سجناں دا ہتھ میری پگ تے اوہ پواندا اے!

اوڑک پردہ چک دیواں گا، حالی تے مَیں ویکھدا ہاں،
مینوں دھوکھا دین لئی اوہ کِنّے رُوپ وٹاندا اے!

شوہ دریا وِچ روہڑ کے مَلنوں، خُوش خُوش بیٹھ نہ کنڈھے تے،
ہڑ آوے تے کنڈھے دی ہر شے نُوں ڈُوب کے جاندا اے!

ایہہ انیائے کیوں دستُور اے یا رب تیری دھرتی دا،
دانے کِسے دی کوٹھی پیندے، فصلاں کوئی لگاندا اے!

مارُو تھلاں وچہ کھِڑن دا اُچّا بول تے سارے بول دے نیں،
ویکھو لالہ بن کے اپنے لہُو وِچ کون نہاندا اے!

کِس نُوں اُڈیکاں میریاں سجناں، راہواں میریاں تکدا کون،
کیہڑا ویہڑے دے وِچ بہہ کے، مُڑ مُڑ اُڈنیاں پاندا اے!

عارفؔ اوہ انجان بپاری، جس دی ہٹی دا اِہ مال،
سونے دے مُل آؤندا اے تے مٹی دے مُل جاندا اے!

○

مَیں اَسمان تے مَیں ای دھرتی، کِیہ چُھپناں ایں میری بات،
میری ذات چہ سَب دِیاں ذاتاں، سَبھ ذاتاں وِچ میری ذات!

تیریاں باہنواں تیرا سُورج، تیرے ہتھ نیں تیرا چَن،
اپنی ہمّت نال بنا لَے، اَپنا دِن تے اپنی رات!

آ ہُن اوس دی وی سُن لئیے، جس نُوں کملا آکھدے رہئے
کہندیاں سُندیاں عُمر دہائی، اپنی گل تے تیری بات!

اوہدی چھب جے نیاری اسے تے تیرا رُوپ وی سُندرا اے،
اوس نوں ویکھن والیا سجناں، اپنے دل دی پا اِک جھات!

جے دِل اپنا ہسدا ہووے، لکھ برساتاں، اِک بہار،
جے دِل اپنا روندا ہووے، لکھ بہاراں، اِک برسات!

عِشق دی بازی کھیڈن والے، جگ توں نرالے ویکھے نیں،
کِسے نے بازی ہار کے جِت لئی، کِسے نے جِت کے کھا لئی مات!

لال ہنیری جھلّی تے ویکھے، اصلی رُوپ درختاں دے!
عارف سبھ سَن ننگ ملنگے، ناں کوئی ڈال تے ناں کوئی پات!

رَب وَرگے مرے رنگ تے ڈھنگ ،
کون لڑُے گا، میرے سَنگ !

میری یاد دِی جھولی وِچ ،
تیرا لونگ نہ تیری وَنگ !

مَیں دھرتی دا جایا ہاں ،
ایہو دھرتی میری مَنگ !

سُورج چڑھے تے سبھ پاسے ،
کھلرے نُور تے ڈُلھے رنگ !

سپاں دُدھ پیا یا مَیں ،
ہر سَپ مَینوں ماریا ڈنگ !

قطعہ

دھڑکن دے وِچ بولے کون ،
میرے دِل وِچ کِس دی اُمنگ !

کِس دے ہتھ وِچ میری ڈور ،
عارفؔ مَیں ہاں کِس دی پتنگ ؟

○

لمیاں واٹاں لمیاں رہیاں، پیریں پے گئے چھالے،
لیراں لیراں ہو گئے لیڑے، رہ گئی دھوڑ دوالے!

اپنی اپنی ریت اے سمجھ دی، اپنے اپنے چالے،
کوئی تے لہو دی ہولی کھیڈے، کوئی رنگ اچھالے!

جیویں تارے جگ مگ کر دے، چن دے آلے دوالے،
مینوں گھیرا پا لیندے نیں، میرے بچے بالے!

مَیں تے اوس دے رُوپ سروپ دا اَج وِی نئیں ہاں محرم،
کِیہ دَسّاں مَیں تَینوں سجناں، کِس دے لئی دُکھ جالے!

کِس دَر تے فریاد کراں مَیں کِس نُوں ظالم آکھاں،
مَینوں اوہناں سپّاں ڈنگیا، جیہڑے آپے پالے!

کاہدے لئی ہُن ہنجو کیراں، کاہنوں اگ بُجھاواں،
آپے غم دے لنبو لائے، آپے جد ہڈ بالے!

عارفؔ جس نُوں اپنے آپ تے اَج وی مان ودھیرا،
سیس نوا کے سوچ رہیا اے کِنج ہونی نُوں ٹالے!

مَیں آئی ہاں تیرے ویہڑے، ٹَپ کے کندھاں کوٹھے سَت
ویکھیں کِدھرے مان نہ توڑیں، تیرے ہتھ وِچ میری پَت!

ناں اسمان نوُں مَندا آکھاں، ناں دَھرتی نوُں نِنداں مَیں،
اِک میرے لئی فرش اے سَجناں، اِک اے میرے واسطے چھَت؛

اپنے باغ دا اِک اِک بُوٹا، مَینوں جان توں پیارا اے،
مَیں پروان چڑھایا سبھ نوُں دے دے اوہناں نوُں اپنی رَت؛

میرے دِل وِچ پیار دا ڈیرا، ہمیشہ دی رِیت کر دِھنئیں،
مَیں تے اوہناں وِی دیاں دعاواں، جنھاں نے لائی میری پریت!

دِل دے شیشے نُوں چمکایا، کھوہ وِچ کر کے سوچ وِچار،
بوہڑ دے ہیٹھ تپسیا کر کے، تن من وار کے لبھی مَت!

مَیں تے کدے دی سبھ کجھ بُھل کے، لمی تان کے سُتّی ساں،
کیہڑا میرے کن وِچ آکھے، "اُٹھ نی کُڑیے چرخا کت!"

وَیریاں نُوں تے ایس نے میرے لہو دا پیاسا کیتا سی،
سجناں نُوں وی وَیری کر گئی، میری سچ بولن دی لت!

○

رات دے گھُپ ہنیرے اندر یاد سویرا آیا اے،
اوکڑ پئی تے سُکھ دا ویلا یاد وڈھیرا آیا اے!

دِل نے سدھراں دی سنگت وِچ زور دھمالاں پائیاں نیں،
جدوں ساڈے سفر دے اندر پندھ لمیرا آیا اے!

تیری موہ دے پتھّر میری اکھ دے کولوں ٹُھڈے نئیں،
میرے رَستے وِچ ایہہ پربت اَت اُچیرا آیا اے!

میری اپنی اکھ دا چانن چار چوفیرے کھِلر گیا،
مَینوں ڈنگن دے لئی جد وی سایا میرا آیا اے!

جد وی شیشے دے وِچ اپنا رُوپ مَیں ویکھن لگیا ہاں،
اِچن چیت نگاہواں اگے، نقشہ تیرا آیا اے!

ٹُر دیاں ٹُر دیاں عُمر وِہائی، پر ایہہ واج نہ آئی اے،
اپنے آپ نوں ڈک لے سجناں، سُکھ دا ڈیرا آیا اے!

چڑھدا سُورج ویکھ کے عارف دِل وِچ چانن ہویا سی،
سنگھنے بدل ویکھ کے اکھیاں وِچ ہنیرا آیا اے!

برصغیر پاک و ہند کے نامور شاعر اور نقاد

عارف عبد المتین

کی مختلف النوع تصانیف جنہیں اُردو ادب میں سنگ میل کی حیثیت حاصل ہوگی!

(زیر طبع)

مٹی کی پکار

عارف کے ڈراماتی کلام کا مجموعہ، جو اس کے نظام فکر کی دو اہم کڑیوں، وطنیت اور بین الاقوامیت، کا عکاس ہے!

سفر کی عطا

عارف کی نظموں اور غزلوں کا نیا مجموعہ، جس میں وہ گھریلو نظمیں بھی شامل ہیں جنہوں نے اُردو شاعری کو نئے جہت سے آشنا کیا ہے۔

دریچے اور صحرا

عارف کی فردیات کا تازہ مجموعہ، جو اس اٹل حقیقت کی تصدیق کرتا ہے کہ فردیات کے میدان میں ان کا کوئی حریف نہیں!

شیرازۂ خیال

عارف کے اُن بصیرت افروز مقالات کا مجموعہ، جو مختلف ادبی مسائل اور فنکاروں کے فن پر محیط ہیں!

نئے ایڈیشن

دیدہ و دل —— موج در موج —— آتش سیال —— صلیب غم

●

ٹیکنیکل پبلشرز، آردو بازار لاہور

طباعت سرورق رپن پریس لمیٹڈ، لاہور